

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кафедра юридичної психології

ПРОГРАМА АТЕСТАЦІЇ

з дисциплін: «Загальна психологія», «Психодіагностика», «Юридична психологія», «Клінічна психологія» для здобувачів ступеня вищої освіти «бакалавр» (державне замовлення) галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 053 «Психологія»

КИЇВ -2025

Програма атестації для здобувачів ступеню вищої освіти «бакалавр» (державне замовлення) галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», спеціальності 053 «Психологія», / Укладачі: д.ю.н., професор Охріменко І.М., д.психол.н., професор Романенко О.В., ..д. філософії, доцент Галич М.Ю. – К. НАВС, 2025. – 48 с.

Концепцію програми атестації для здобувачів ступеню вищої освіти «бакалавр» (державне замовлення) галузі знань «Соціальні та поведінкові науки», спеціальності 053 «Психологія» розроблено у складі:

Іван Охріменко – начальник кафедри юридичної психології, доктор юридичних наук, професор

Оксана Романенко – професор кафедри юридичної психології, доктор психологічних наук, професор

Марина Галич – доцент кафедри юридичної психології, доктор філософії, доцент

Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри юридичної психології (протокол № від 06.02.2025)

Обговорено та схвалено Вченою Радою Національної академії внутрішніх справ від ____ 2025 р., протокол № ____

ЗМІСТ

**ДИСЦИПЛІНИ НАВЧАЛЬНОГО ПЛАНУ, ЩО
ВИНОСЯТЬСЯ НА АТЕСТАЦІЮ**

ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

**ВИМОГИ ЩОДО СФОРМОВАНOSTІ ЗНАНЬ, УМІНЬ
ТА НАВИЧОК ВІДПОВІДНО ДО ОСВІТНЬО-
КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ**

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ЕКЗАМЕНУ

**ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ З НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН, ЩО
ВИНОСЯТЬСЯ НА АТЕСТАЦІЮ**

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. ДИСЦИПЛІНА НАВЧАЛЬНОГО ПЛАНУ, ЩО ВІНОСИТЬСЯ НА АТЕСТАЦІЮ

Загальна психологія

2. ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Науки про людину. Психологія в структурі сучасних наук

Науки про людину і людство. Дослідження людини як біологічного виду. Психологічні аспекти дослідження людини як біологічного виду: Проблема дослідження переходу людини з тваринного в соціальний світ. Науки, що вивчають соціогенез людини. Науки, що вивчають взаємодію людини з природою.

Взаємозв'язок психології і сучасних наук. Психологія і філософія. Епістемологія. Психологія і соціологія. Взаємозв'язок психології і педагогіки. Взаємозв'язок психології і історії. Роль і місце психології в розвитку технічних наук. Зв'язок психології з медичними і біологічними науками.

Основні галузі психології. Фундаментальні і прикладні галузі психології. Становлення і формування основних галузей психології. Прикладні галузі психології.

Тема 2. Предмет загальної психології та її завдання

Етапи розвитку психології у зв'язку з трансформацією розуміння її предмету. Уявлення античних і середньовікових філософів про душу і свідомість. Інтроекціонізм як наука про свідомість. Біхевіоризм як наука про поведінку. Уявлення про психіку в російській, радянській та вітчизняних школах наукової психології.

Психологія як наука. Побутові і наукові психологічні знання. Психологія як наука про психіку і психічні явища. Об'єкт, предмет і основні категорії загальної психології.

Класифікація психічних явищ. Психічні процеси: пізнавальні, емоційні, вольові. Психічні стани як характеристика загального стану психіки. Основні характеристики психічних станів: тривалість, спрямованість, сталість, інтенсивність. Психічні властивості особистості: темперамент, характер, здібності, спрямованість.

Завдання загальної психології: теоретичні, прикладні.

Тема 3. Принципи і методи дослідження в загальній психології

Методологічні засади вивчення людини. Загальні принципи пізнання світу. Фундаментальні загальнонаукові принципи. Приватнонаукові принципи, що лежать в основі конкретної наукової галузі.

Основні методи психологічних досліджень. Загальне уявлення про методи наукового дослідження. Основні групи психологічних методів. Формалізовані (об'єктивні) і неформалізовані (суб'єктивні) психологічні методи. Основні та допоміжні психологічні методи. Метод моделювання.

Кількісна та якісна оцінка психічних явищ. Надійність і валідність психологічних методів.

Тема 4. Поняття про психіку та її еволюцію

Психіка як властивість високоорганізованої живої матерії. Природа і механізми психічних явищ. Подразливість і чутливість, їх властивості і відмінності. Поведінка як спосіб і процес пристосування до умов зовнішнього середовища. Свідомість як вищий рівень психічного відображення. «Я-концепція» і критичність, їх роль у формуванні поведінки людини.

Основні функції психіки. Забезпечення адаптації до умов зовнішнього середовища – інтегративна функція психіки.

Розвиток психіки тварин. Інстинктивна поведінка тварин і стадія елементарної поведінки. Роль властивостей зовнішніх подразників у формуванні поведінки тварин, які знаходяться на рівні елементарної сенсорної психіки. Диференціація органів чутливості. Вузлова нервова система і ланцюгова поведінка тварин. Трубочата нервова система і ускладнення поведінки тварин. Вчення І. П. Павлова про умовні і безумовні рефлекси. Стадія навичок і предметного сприймання, її основні особливості. Стадія інтелектуальної поведінки, її основні особливості. Концепція О. Леонтьєва – К. Фабрі. Погляди П. Шардена на проблему розвитку психіки тварин.

Тема 5. Походження і розвиток свідомості людини. Неусвідомлені психічні процеси

Поняття про свідомість. Свідомість як вищий рівень психічного відображення і вищий рівень саморегуляції. Активність і інтенціональність — основні характеристики свідомості. Рефлексія і мотиваційно-ціннісний характер свідомості. «Я-концепція». Взаємозв'язок розвитку мозку і свідомості людини. Роль праці в формуванні і розвитку свідомості людини. Концепція О. М. Леонтьєва.

Культурно-історична концепція розвитку психіки людини. Протиборство «біологічного» і «ідеального» підходів до вирішення проблеми походження свідомості людини. Поняття про вищі психічні функції в концепції Л. С. Виготського. Складові частини концепції: людина і природа, людина і її власна психіка, генетичні аспекти. Інтеріоризація.

Розвиток психіки людини. Вікова класифікація О. М. Леонтьєва і Б. Г. Ананьєва. Загальні характеристики стадій розвитку людини.

Фізіологічні основи психіки людини. Теорія умовно-рефлекторного наочіння І. П. Павлова. Вчення Н. А. Бернштейна. Модель функціональної системи по П. К. Анохіну. Основні функціональні блоки мозку, їх зв'язок із психічними процесами і роль в управлінні поведінкою в теорії О. Р. Лурії. Локалізаціонізм. Проблема співвідношення фізіологічних і психічних процесів.

Неусвідомлювані психічні процеси. Класифікація неусвідомлюваних процесів. Концепція Д. М. Узнадзе. Значимість вегетативних компонентів для психологічних досліджень. Неусвідомлювані спонукання свідомих дій. Теорія З. Фрейда. Надсвідомі процеси. Співвідношення свідомих і надсвідомих

процесів. Ілюзії сприймання, помилки установки.

Тема 6. Відчуття і сприймання

Відчуття як чуттєве відображення окремих властивостей предметів. Фізіологічні механізми відчуття. Рефлекторний характер аналізатора. Вчення про відчуття. Відчуття як продукт історичного розвитку людини.

Види відчуттів. Класифікація відчуттів О. Р. Лурії. Інтероцептивні, пропріоцептивні і екстероцептивні відчуття. Контактні і дистантні відчуття. Генетична класифікація відчуттів: протопатичні і епікритичні відчуття. Класифікація відчуттів за модальністю. Основні властивості і характеристики відчуттів. Властивості відчуттів. Абсолютний і відносний пороги відчуттів. Основний психофізичний закон Вебера – Фехнера. Сенсорна адаптація і взаємодія відчуттів. Взаємодія відчуттів. Сенсibiliзація. Синестезія. Характеристика основних видів відчуттів. Шкірні відчуття. Смакові і нюхові відчуття. Слухові і зорові відчуття. Пропріоцептивні відчуття. Поняття про дотик.

Загальна характеристика сприймання. Взаємозв'язок відчуття і сприймання. Сприймання як цілісне відображення предметів. Теорії розпізнавання образів. Сприймання як складний перцептивний процес. Фізіологічні основи сприймання. Основні властивості і види сприймання. Аперцепція. Ілюзії сприймання. Осмисленість сприймання. Основні класифікації сприймання. Індивідуальні типи сприймання. Синтетичний і аналітичний типи сприймання. Описовий і пояснювальний типи сприймання. Об'єктивні і суб'єктивні типи сприймання. Предмет і фон в сприйманні. Співвідношення об'єкта і фону. Взаємодія цілого і частини в сприйманні. Розпізнавальні ознаки предмету. Сприймання простору. Просторові властивості предметів. Чинники, що впливають на особливості сприймання величини предмету. Константність і контрастність предметів. Особливості сприймання форми предмету. Сприймання руху і часу, їх механізми.

Тема 7. Пам'ять. Уявлення

Визначення і загальна характеристика пам'яті. Основні механізми пам'яті. Історія дослідження процесів пам'яті. Фізіологічні засади пам'яті. Основні види пам'яті. Класифікація видів пам'яті: за характером психічної активності, за характером цілей діяльності, за тривалістю.

Основні процеси і механізми пам'яті. Основні види запам'ятовування. Заучування. Поняття про мнемічну діяльність. Осмислене і механічне запам'ятовування. Умисне і неумисне відтворення. Пригадування. Впізнавання і його відмінність від відтворення. Основні форми забування. «Рівні пам'яті». Закон забування Г. Еббінгауза. Ремінісценція. Помилкове впізнавання як форма забування. Ретроградна амнезія. Індивідуальні особливості пам'яті і її розвиток. Основні періоди розвитку пам'яті. Основні порушення пам'яті. Амнезія. Прогресуюча амнезія. Закон Т. Рібо.

Визначення уявлення і його основні характеристики. Типи уявлень: уявлення пам'яті, уявлення сприймання. Механізми виникнення уявлень.

Основні характеристики уявлень. Уявлення як результат узагальнення образу. Загальні і часткові уявлення. Види уявлень. Класифікація уявлень за модальністю, змістом і ступенем узагальненості. Характеристики окремих видів уявлень.

Індивідуальні особливості уявлення і його розвиток. Етапи формування уявлень у людей. Умови розвитку уявлень. Первісні образи пам'яті і персеверуючі образи, спільне і відмінне між ними.

Тема 8. Мислення. Уява

Природа і основні види мислення. Основні характеристики мислення. Мислення і асоціативний перебіг інтелектуальних процесів. Фізіологічні основи мислення. Класифікація мислення. Особливості основних типів мислення. Основні форми мислення. Поняття. Загальні й одиничні поняття. Процеси засвоєння понять. Чинники, що сприяють засвоєнню понять. Усвідомлення і розуміння. Особливості розуміння. Умовивід як вища форма мислення. Теоретичні і експериментальні підходи до дослідження мислення. Поняття інтелекту.

Основні види розумових операцій. Безпосереднє і опосередковане порівняння. Помилки порівняння. Умовивід по аналогії. Аналіз і синтез як основні операції мислення. Абстракція. Особливості засвоєння абстрактних понять. Конкретизація. Сутність індуктивного умовиводу. Поняття дедукції.

Вирішення складних мисленнєвих задач і творче мислення. Розвиток мислення. Основні етапи формування мислення. Філогенетичний і онтогенетичний аспекти розвитку мислення.

Загальна характеристика уяви та її роль в психічній діяльності. Уява як процес перетворення уявлень. Механізми процесу уяви. Фізіологічні основи уяви. Зв'язок уяви з регуляцією органічних процесів і рухів. Види уяви. Класифікація уяви за ступенем довільності. Відтворююча уява. Творча уява. Мрія. Просторова уява. Активна і пасивна уява.

Механізми переробки уявлень в образи уяви. Основні етапи формування уявних образів. Аналіз, абстрагування, синтез. Аглютинація як механізм формування образів уяви. Схематизація і акцентування.

Індивідуальні особливості уяви та її розвиток. Характеристика ступеня розвитку уяви. Основні типи уяви. Етапи розвитку уяви. Індивідуальний характер розвитку уяви. Уява і творчість.

Тема 9. Увага

Увага як психічний феномен. Основні характеристики уваги. Увага і свідомість. Увага і орієнтувальний рефлекс. Основні види уваги. Мимовільна увага і чинники, що її спонукають. Довільна увага, її особливості. Соціальні чинники довільної уваги. Післядовільна увага.

Характеристика властивостей уваги. Психофізичні характеристики сталості уваги. Концентрація і розподіл уваги. Переключення і обсяг уваги. Фізіологічні засади відволікання. Розвиток уваги. Основні етапи розвитку уваги.

Тема 10. Мова та мовлення.

Загальна характеристика мови. Мова і мовлення. Лексичний, граматичний і фонетичний склад мови. Слово і його значення. Мовлення як процес словесного спілкування. Емоційно-виразна сторона мовлення. Смысловий підтекст. Розвиток мовлення в філогенезі: комплексне кінетичне мовлення, звукове мовлення і полісемантизм, письмове мовлення.

Фізіологічні основи мовлення. Фізіологічні системи мовлення: периферичні і центральні. Центри Верніке, Брока.

Теоретичні проблеми походження мовлення. Співвідношення вроджених і сформованих структур мовлення. Теорія научіння. Проблеми взаємовідносин мислення і мовлення.

Основні види мовлення. Усне і письмове мовлення. Діалогове мовлення. Монолог. Пасивне і активне мовлення. Кінетичне мовлення. Основні функції мовлення. Розвиток мовлення. Основні етапи формування мовлення. Розвиток мовлення в процесі вивчення мови.

Тема 11. Емоційна сфера людини. Воля

Види емоцій та їх загальна характеристика. Емоційний тон відчуття. Співвідношення понять «емоції» і «почуття». Основні характеристики емоцій. Основні види емоцій. Класифікація емоцій. Амбівалентність емоцій. Вищі почуття. Основні характеристики настрою. Фізіологічні основи і психологічні теорії емоцій. Фізіологічні основи емоцій. Роль другої сигнальної системи в формуванні емоцій.

Розвиток емоцій та їх значення в житті людини. Чинники, що обумовлюють формування позитивних і негативних емоцій. Закономірності формування вищих почуттів. Роль емоцій в регуляції поведінки. Основні функції емоцій. Індивідуальні відмінності в емоційних проявах.

Загальна характеристика вольових дій. Воля як процес свідомої регуляції поведінки. Довільні і мимовільні дії. Особливості довільних рухів і дій. Характеристики вольових дій. Зв'язок волі і почуттів.

Психологічні теорії волі. Фізіологічні і мотиваційні аспекти вольових дій. Апраксія і абулія. Роль другої сигнальної системи в формуванні вольових дій. Основні і побічні мотиви вольових дій. Роль потреб, емоцій, інтересів і світогляду в формуванні вольових дій.

Структура вольових дій. Компоненти вольових дій. Зміст, мета і характер вольової дії. Рішучість і процес прийняття рішення. Боротьба мотивів. Вольові якості людини та їх розвиток. Основні якості волі. Самоконтроль і самооцінка. Основні етапи і закономірності формування вольових дій у дитини. Роль свідомої дисципліни в формуванні волі.

Тема 12. Психічні стани та їх регуляція

Поняття про адаптацію людини. Особливості взаємодії людини і оточуючого середовища. Гомеостаз. Визначення та рівні адаптації: фізіологічної, психічної, соціальної.

Функціональний стан організму. Поняття і визначення психічного стану

(за М. Д. Левітовим). Класифікації психічних станів. Рівні функціонування фізіологічної системи. Особистісний принцип регуляції станів. Критерії оцінки функціонального стану.

Характеристика станів організму і психіки. Типові функціональні стани. Сон. Стрес і його стадії. Типологія стресу. Загальні риси психічного стресу. Межові стани і адаптація. Адаптаційний бар'єр. Чинники, що обумовлюють функціональний стан і стан психіки.

Поняття про емоційний стрес. Стрес як неспецифічна реакція організму. Основні стадії стресу за Г. Сельє. Класифікація психічного стресу. Умови виникнення інформаційного стресу. Особливості прояву емоційного стресу. Класифікація тривоги.

Регуляція емоційних станів. Механізми регуляції психічних станів. Функції психологічного захисту і класифікація його видів. Роль фрустрації в формуванні стресових станів.

Тема 13. Становлення і сутність особистості

Особистість в психології. Індивід. Особистість. Індивідуальність. Основні рівні організації людини (за Б.Г. Ананьєвим). Основні змістові компоненти особистості. Взаємозв'язок соціального і біологічного в особистості. Основні групи концепцій, що розглядають співвідношення соціального, психічного і біологічного в особистості. Системно-структурний підхід до розгляду особистості. Підходи до визначення структури особистості. Структура особистості за О.Г. Ковальовим, К.К. Платоновим; їх порівняльна характеристика. Концепція персонізації особистості А.В. Петровського. Індивідні та особистісні характеристики (за О.М. Леонтьєвим, за Б.Г. Ананьєвим). Розвиток особистості в онтогенезі.

Соціалізація, індивідуалізація та інкультурація особистості. Стабільність та динамічність властивостей особистості. Основні періоди розвитку психології особистості. Класифікація та сутність основних теорій особистості. Особистість у вітчизняній психології ХХ ст. Прояв індивідуальності в темпераменті, здібностях, характері, якостях пізнавальних процесів, стилі діяльності. Психологічна та соціальна сутність особистості.

Соціальні ролі та соціальний статус. Сутність соціальних ролей. Соціальний статус як основа соціальних ролей (рольового набору). Концепція розвитку особистості Е. Еріксона.

Тема 14. Змістові компоненти особистості (темперамент, характер, здібності, спрямованість)

Поняття про спрямованість особистості і мотивацію діяльності. Активність та спрямованість. Форми спрямованості особистості: інтереси, переконання, схильності, світогляд, ідеали, установки, потяги.

Диспозиційна та ситуаційна мотивація. Мета діяльності і життєва мета. Основні параметри мотиваційної сфери людини. Психологічні теорії мотивації. Мотивована поведінка як характеристика особистості.

Темперамент і провідні особливості нервової системи людини: сила,

врівноваженість та рухливість. Типи темпераментів: сангвінічний, флегматичний, холеричний і меланхолійний.

Характер як сукупність стійких індивідуальних особливостей людини. Значення характеру в діяльності та поведінці людини. Вплив середовища і виховання на формування характеру.

Здібності як індивідуальні особливості людини, від яких залежить успішне виконання різних видів діяльності. Біологічні та соціально обумовлені здібності. Задатки як біологічні передумови розвитку здібностей. Рівні розвитку здібностей: обдарованість, талант, геніальність. Репродуктивні та творчі здібності. Загальні та спеціальні здібності.

Тема 15. Свідомість і самосвідомість особистості

Свідомість. Свідоме та несвідоме.

Самосвідомість: суть та структура. Самосвідомість особистості та її життєвий шлях. Виникнення самосвідомості та етапи її розвитку. Вплив ідеології на формування світогляду. Поняття про внутрішній світ людини; різновиди форм його проявів.

Рефлексія як основа самосвідомості. Види, типи (рівні) рефлексії. «Я-концепція», її компоненти: когнітивний, емоційний, оцінно-вольовий. Види «Я» в «Я-концепції» («реальне Я», «ідеальне Я», «динамічне Я» т ін.). Самооцінка і рівень домагань. Види самооцінки: глобальна, часткова; адекватна, неадекватна. Сутність адекватної самооцінки. Види адекватної самооцінки. Сутність та види неадекватної самооцінки. Особливості становлення самооцінки в людини.

Тема 16. Сутність та структура діяльності і спілкування

Сутність діяльності. Визначення діяльності, як форми активності людини. Значення категорії діяльності для психології, використання категорії діяльності для: розуміння детермінації психіки; розуміння сутності психіки. Особливості людської діяльності. Види діяльності.

Поняття про навички. Процес формування навичок. Поняття про уміння. Роль знань та індивідуальних здібностей у формуванні умінь.

Структура діяльності. Макроструктура діяльності за О.М. Леонтьєвим. Універсальна модель структури діяльності: потреби, мотив, мета діяльності; засоби її досягнення; рішення; виконання прийнятого рішення; оцінка; фіксація отриманих результатів. Операції та дії. Структура діяльності відповідно до необхідних умов здійснення: суб'єкт, мотивація, предмет, умови, знаряддя, процес, результат. Сторони діяльності: мотиваційна, змістова, операційна, організаційна.

Формування діяльності. Способи діяльності (навички та вміння): сутність та формування. Формування основних етапів здійснення діяльності: аналіз, планування, організація, власне виконання, самоконтроль діяльності.

Сутність спілкування. Співвідношення понять «діяльність», «спілкування», «поведінка»: сутність та відмінності. Визначення спілкування, як форми активності людини. Форми, функції, структура спілкування.

Тема 17. Психологічна характеристика провідних видів діяльності

Провідний вид діяльності. Суть провідного виду діяльності (О.М. Леонт'єв) та параметри його аналізу (мета, мотиви, дії, одиниця). Гра, навчальна діяльність, праця – провідні види діяльності.

Визначення гри та її психологічна характеристика. Психологічна характеристика навчальної діяльності. Сутність теорії навчальної діяльності (В.В. Давидов, Д.Б. Ельконін та ін.). Трудова діяльність, її види, специфіка. Взаємозв'язок між ігровою, навчальною та трудовою діяльністю.

3. ВИМОГИ ЩОДО СФОРМОВАНOSTІ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК ВІДПОВІДНО ДО ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Метою вивчення дисципліни є засвоєння здобувачами вищої освіти знань, умінь і навичок, які є базовими для підготовки фахівців у галузі психології, розуміння властивостей, закономірностей та механізмів функціонування основних психічних явищ, а саме пізнавальних психічних процесів, процесів емоційно-вольової сфери, індивідуальних властивостей особистості.

Основними завданням вивчення дисципліни «Загальна психологія» є:

- опанування здобувачами вищої освіти системи психологічних знань про загальні закономірності, механізми виникнення та функціонування психічних явищ як теоретичної основи для підготовки практичного психолога;

- набуття умінь використовувати набуті знання при вивченні інших навчальних дисциплін, у процесі дослідницької та практичної роботи, самопізнанні та самовихованні;

- засвоєння знань та набуття умінь організації конкретного психологічного дослідження, використання методик вивчення психічних явищ.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми, здобувачі вищої освіти повинні:

знати:

- предмет загальної психології та її значення для підготовки психолога, систему психологічних знань, галузі психології, основні напрями зарубіжної психології, методи психологічного дослідження;

- фізіологічну основу психічної діяльності, етапи та основні теорії еволюції психіки;

- пізнавальну та емоційно-вольову сфери психіки людини (відчуття, сприймання, пам'ять, уявлення, мислення, мова та мовлення, уява, увага, воля, емоції); провідні психічні стани та механізми їх регуляції;

- походження і розвиток свідомості та самосвідомості людини, сутність неусвідомлених психічних процесів;

- особистість та її структуру (темперамент, характер, здібності, спрямованість);

- діяльність, її структуру та формування; поняття провідного виду діяльності; особливості гри, навчання та праці як провідних видів діяльності; співвідношення понять «діяльність», «спілкування», «поведінка»;

- особливості організації психологічного дослідження, вимоги до змісту та оформлення курсової роботи;

вміти:

- давати визначення психологічних понять та розкривати їх зміст;

- орієнтуватися в системі психологічних знань, визначати в ній місце окремих психічних явищ;

- працювати з літературними джерелами з психології: здійснювати інформаційний пошук, скласти бібліографію, аналізувати теоретичний матеріал і здійснювати його узагальнення, формулювати висновки;

- добирати адекватні методи та конкретні методики психологічного дослідження для вивчення окремих психічних явищ, організувати та проводити емпіричне дослідження, здійснювати обробку емпіричних даних, представляти та аналізувати їх, формулювати висновки;

- вербалізувати свої знання та використовувати їх на практиці.

4. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Індивідуальна оцінка здобувача вищої освіти за теоретичну частину виводиться із оцінок за кожне питання білету і визначається:

– при усних відповідях;

– повнота розкриття питання;

– логіка викладення, культура мови;

– вміння доводити думку та відстоювати власні позиції;

– впевненість та переконливість;

– аналітичні міркування, вміння робити порівняння та висновки;

Особиста оцінка за кожне питання білету визначаються оцінками «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно» у відповідності з «Положенням про організацію освітнього процесу в Національній академії внутрішніх справ» та оголошуються в день їх проведення після оформлення протоколу засідання екзаменаційної комісії.

5. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ЕКЗАМЕНУ

Атестація - це встановлення відповідності засвоєних здобувачами вищої освіти рівня та обсягу знань, умінь, інших компетентностей вимогам стандартів вищої освіти.

Атестація проводиться як комплексна перевірка знань здобувачів з навчальної дисципліни «Загальна психологія», яка передбачена навчальним планом підготовки здобувачів ступеня вищої освіти бакалавр зі спеціальності «Психологія» в Національній академії внутрішніх справ. До проходження атестації допускаються здобувачі вищої освіти, які виконали всі вимоги навчального плану.

Атестація здійснюється відкрито і гласно.

Складання атестації проводиться на відкритому засіданні екзаменаційної комісії за участю не менше половини її складу при обов'язковій присутності голови комісії.

Атестація проводиться за білетами, складеними у повній відповідності до програм навчальних дисциплін. Атестація не повинна перевищувати 6 академічних годин на день.

Структура державного екзамену складається з двох елементів: аналізу теоретичних знань здобувачів та оцінки ступеню їх реалізації на прикладі практичних ситуативних завдань.

Час на підготовку - 20 хвилин. Оцінка виставляється за кожне питання окремо, після чого виставляється загальна оцінка відповіді.

Результати складання атестації визначаються оцінками «відмінно», «добре», «задовільно» і «незадовільно». Результати складання атестації оголошуються у цей же день після оформлення протоколу засідання екзаменаційної комісії.

Рішення екзаменаційної комісії про оцінку знань, виявлених при складанні атестації, а також про присвоєння випускнику відповідного ступеня вищої освіти та видання йому державного документа про освіту приймається екзаменаційною комісією на закритому засіданні відкритим голосуванням звичайною більшістю голосів членів комісії, які приймали участь в засіданні. При однаковій кількості голосів голос голови є вирішальним.

Всі засідання екзаменаційної комісії протоколюються. У протокол вносяться оцінки, одержані на екзамені, записуються додаткові питання, що ставились здобувачеві, особливі думки членів комісії.

Протокол підписують голова та члени екзаменаційної комісії, які приймали участь у засіданні. Протокол зберігається у навчальних підрозділах НАВС.

6. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ З НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН, ЩО ВИНОСЯТЬСЯ НА ДЕРЖАВНУ АТЕСТАЦІЮ ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Психіка та її основні функції.

Психічні процеси, психічні стани, психічні властивості.

Психологія як наука з великою кількістю галузей. Основні напрями психології.

Провідні принципи психологічної науки.

Методи психології.

Провідні категорії загальної психології: свідомість, особистість, діяльність.

Свідомість як вищий рівень розвитку психіки.

Розвиток та виникнення людської психіки.

Поняття особистості в психології.

Індивід. Особистість. Індивідуальність.

Структура особистості.

Проблема співвідношення біологічного та соціального в структурі особистості.

Активність та спрямованість. Форми спрямованості особистості: інтереси, переконання, схильності, світогляд, ідеали, установки, потяги.

Темперамент і провідні особливості нервової системи людини: сила, урівноваженість та рухливість.

Типи темпераментів: сангвінічний, флегматичний, холеричний і меланхолійний.

Характер як сукупність стійких індивідуальних особливостей людини.

Здібності як індивідуальні особливості людини, від яких залежить успішне виконання різних видів діяльності.

Задатки як біологічні передумови розвитку здібностей.

Репродуктивні та творчі здібності. Загальні та спеціальні здібності.

Діяльність як прояв цілеспрямованої та психічної активності.

Взаємозв'язок, взаємозалежність та взаємообумовленість між рухами, діями, діяльністю.

Мета і мотиви діяльності.

Універсальна модель структури діяльності: потреби, мотив, мета діяльності; засоби її досягнення; рішення; виконання прийнятого рішення; оцінка; фіксація отриманих результатів.

Операції та дії.

Поняття про навички. Процес формування навичок.

Поняття про уміння. Роль знань та індивідуальних здібностей у формуванні умінь.

Ігрова діяльність, її характерні особливості.

Поняття про навчальну діяльність, її види та особливості.

Трудова діяльність, її види, специфіка.

Взаємозв'язок між ігровою, навчальною та трудовою діяльністю.

Загальна характеристика відчуття.

Загальна характеристика сприймання.

Види уваги та їх характеристика.

Поняття про пам'ять як про збереження і відтворення попереднього досвіду.

Поняття про мислення як про опосередковане та узагальнене пізнання навколишнього світу.

Уява як психічний процес створення образів предметів та явищ.

Роль емоцій і почуттів у життєдіяльності людини.

Настрій як вияв позитивної або негативної емоції протягом певного проміжку часу.

Стрес як виникнення емоційної напруги в екстремальних ситуаціях.

Значення волі в житті людини, в регуляції поведінки та діяльності.

ПРИКЛАДИ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

1. Визначте дії, що вимагають розподілу уваги, в порядку наростання ступеня складності:

а) Читати про себе з повним розумінням тексту і одночасно записувати під диктовку слова.

б) Чистити картоплю і одночасно дивитися улюблену телепередачу.

в) Ходити по гімнастичній колоді, декламуючи при цьому вірші.

г) Керувати автомобілем і розмовляти при цьому з пасажиром іноземною мовою (мова вивчається чотири місяці).

д) Керувати автомобілем і розмовляти з колегою про роботу.

е) Читати про себе з повним розумінням текст і одночасно записувати назви категорій, до яких належать продиктовані слова.

ж) Здійснювати синхронний переклад мови оратора, що говорить в середньому темпі.

2. З наведених понять побудуйте та обґрунтуйте логічні ряди так, щоб кожне попереднє поняття було родовим (більш загальним) по відношенню до наступного: *Свідомість, особистість, людина, спрямованість, світогляд, моральний ідеал.*

3. Оберіть з наведеного списку якості, що характеризують людину як особистість і як індивіда: *Сумлінність, хороша координація рук, товариськість, емоційна збудливість, охайність, висока сенсорна чутливість, упертість, реактивність, чесність, мала чутливість до громадської оцінки, швидкий темп діяльності, самотійність.*

4. З представлених характеристик визначте такі, що вказують на наявність у людини здібностей до будь-якої діяльності.

- *Швидкість оволодіння діяльністю.*

- *Якість досягнень.*

- *Інтерес до діяльності.*

- *Творчий початок діяльності.*

- *Легкість оволодіння діяльністю.*

- *Динаміка оволодіння знаннями і вміннями.*

5. Визначте тип темпераменту дітей в таких ситуаціях:

а) Сергій – рухливий, активний, комунікабельний, життєрадісний. Говорить швидко, завжди пожвавлений. Хопа підстрибом. Легко захоплюється якою-небудь справою, але може так само швидко втратити інтерес до неї.

б) Саша виділяється своєю імпульсивністю. Захопившись розповіддю вчителя, легко приходить в збуджений стан і перериває розповідь різними питаннями, вигуками. На будь-яке питання вчителя піднімає руку і відповідає, часто не подумавши, невпопад. У конфлікті може втратити самовладання, вчинити бійку. На перервах ніколи не сидить на місці, бігає коридором.

в) Олег в класі зазвичай сидить спокійно, уважно слухає пояснення вчителя. Може тривалий час утримувати увагу на уроці. Ретельно виконує завдання, легко переносить монотонію.

г) Дмитро – хворобливо чутливий, вразливий хлопчик. Якщо йому роблять зауваження, він червоніє, виправдовується, довго засмучується, важко переживає невдачі.

6. Наведіть приклади різних видів компенсації відсутніх здібностей, виходячи з відомих типів компенсації:

- 1) недостатність здібностей компенсується набутими знаннями і вміннями;
- 2) недостатньо виражені здібності компенсуються за рахунок формування індивідуального стилю діяльності;
- 3) недостатній розвиток однієї здібності компенсується іншою, більш розвиненою і не пов'язаною з першою.

7. З представленого нижче списку визначте вид здібностей:

- Здібності, що обумовлюють успішність різних видів діяльності.
- Здібності, пов'язані зі створенням предметів матеріальної і духовної культури, продукуванням нових ідей, винаходів.
- Здібності, що визначають успішність навчання, засвоєння людиною знань, умінь і навичок.
- Здібності, безпосередньо пов'язані з досягненнями в окремій галузі.

8. Вищі тварини переважають людину за швидкістю побудови чуттєвих образів, емоційним забарвленням та відповідною орієнтацією в навколишньому середовищі. Проте чуттєві образи людини незрівнянно багатші. Чим відрізняється сприймання людини від сприймання тварини?

9. Вкажіть, які з описаних ситуацій підходять в якості прикладів сенсорної, короткочасної і довготривалої пам'яті.

- а) Жінка впізнає чоловіка, якого зустріла напередодні на вечірці.
- б) Дитина відчуває на своєму обличчі подих легкого вітерця.
- в) Літня людина згадує своє дитинство.
- г) Офіціантка в ресторані приймає замовлення.

10. Визначте, які види мислення проявляються в наведених нижче ситуаціях:

- а) Написання журналістом аналітичної статті.
- б) Виготовлення кравцем викрійки за наявними розмірами.
- в) Складання свідком словесного опису злочинця.
- г) Складання вчителем питань до контрольної роботи.
- д) Складання архітектором майбутнього плану споруди.
- є) Вирішення навчального завдання новим способом.

7. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Губенко І., Карнацька О., Шевченко О. Основи загальної і медичної психології, психічного здоров'я та міжособового спілкування. Підручник, 3-тє вид. К.: Медицина, 2021. 312 с.
2. Загальна психологія/ За заг. ред. С.Д. Максименка. Підручник. Вінниця, Нова книга, 2006.688 с.
3. Загальна психологія. Теорія та практикум: навч. посібник / Ніна Ільїна,

- Світлана Мисник. К.: Університетська книга, 2017. 352 с.
4. Загальна психологія: хрестоматія: навч. посібник / О. В. Скрипченко, Л. В. Волинська, З. В. Огороднійчук та ін. К.: Каравела, 2007. 640 с.
  5. Максименко С.Д.. Загальна психологія: навч. посібник. К.: ЦНЛ, 2019. 272 с.
  6. М'ясоїд П.А.. Загальна психологія: навч. посібник К.: Вища школа, 2004. 487 с.
  7. Савчин М. Загальна психологія. Підручник, 3-тє вид. Академія Київ, 2020. 344 с.
  8. Ільїна Н. Загальна психологія в екзаменаційних питаннях і відповідях. Навч. посібник. К., 2018. 239 с.
  9. Сергеєнкова О., Столярчук О., Коханова О. Загальна психологія: навч. посібник. К.: ЦНЛ, 2019. 296 с.
  10. Дуткевич Т. Загальна психологія. Теоретичний курс. Навчальний посібник. К.: ЦНЛ, 2019. 388 с.
  11. Психологія: підручник / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін.; за ред. Ю. Л. Трофімова. 3-тє вид., стереотип. К.: Либідь, 2001. 560 с.

1. ДИСЦИПЛІНА НАВЧАЛЬНОГО ПЛАНУ, ЩО ВІНОСИТЬСЯ НА АТЕСТАЦІЮ

Психодіагностика

2. ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Історія, предмет та завдання психодіагностики

Практичне людинознавство: донауковий період розвитку психодіагностики. Візуальна та ситуативна психодіагностика, її відлуння у сучасності. Новий час: вплив медицини та фізіології на психологію. Розвиток експериментального методу В. Вундтом та його послідовниками. Тестування та застосування статистичних методів (Ф. Гальтон, Д. Кеттелл, А. Біне). Клінічний метод в психопатології та психоаналізі (Е. Крепелін). Запити практики та психологія: впровадження психодіагностики в промисловості, сфері освіти, медицини, військовій справі тощо.

Предмет та завдання психодіагностики. Міждисциплінарні зв'язки психодіагностики. Сфери застосування методів психодіагностики. Типи психодіагностичних ситуацій, професійних позицій психолога, способів використання отриманих результатів. Вимоги до опису психодіагностичних методик. Вимоги до користувачів психодіагностичних методик. Етичні норми в психодіагностиці.

Тема 2. Психометрика. Поняття про надійність та валідність

Вимірювання кількості (рахування) та фізичних властивостей речей. Еталони та інструменти вимірювання. Вплив на точність вимірювання особливостей об'єкта та суб'єкта вимірювання. Психометрика.

Вимірювання в психології: пряме й опосередковане; інтроспекція, експеримент, експертна оцінка, тести досягнень. Похибка вимірювання та шляхи її мінімізації. Типи шкал вимірювання (номінальні, порядкові, інтервалів, відношень). Артефакти. T, L і Q дані. Об'єктивні та суб'єктивні підходи в психодіагностиці.

Поняття про статистичну та «ідеальну» норму. Генеральна сукупність та вибірка стандартизації, репрезентативність. Використання методів математичної статистики в психології. Нормальний розподіл та його міри: мода, медіана, стандартне відхилення тощо.

Валідність: теоретичні та емпіричні підходи. Прогностична валідність. Дискримінантність методу.

Надійність вимірювань: тест – ретест, однорідність тесту, метод розщеплення. Складність завдань.

Тема 3. Чинники успішності застосування психодіагностичних методів

Психологічні властивості людини: якісний і кількісний підходи до інтерпретації даних. Планування психодіагностичної роботи. Стандартизація умов та процедур психодіагностики. Постановка та операціоналізація завдань психодіагностики, адекватних поставленим завданням та особливостям респондентів. Встановлення контакту з респондентом. Мотиви симуляції та дисимуляції. Етапи збору, обробки та інтерпретації емпіричних даних за допомогою формалізованих та малоформалізованих методик. Діагноз і прогноз: алгоритми психодіагностичного мислення. Діагностичний висновок, психологічна характеристика тощо. Межі компетенції психолога.

Тема 4. Метод спостереження та методика проведення бесіди

Спостереження як загальнонауковий метод. Види спостереження (пряме, опосередковане, «включене», суцільне, вибіркове). Вплив присутності спостерігача на поведінку досліджуваних. Фіксація результатів спостереження та аналіз його результатів. Типові помилки при проведенні спостереження. Стандартизація процедури спостереження та шляхи підвищення надійності висновків. Карта спостережень Д. Стотта, методика Р. Бейлза. Розвиток спостережливості.

Бесіда: індивідуальна, групова: вислуховування, переконування, навіювання. Інтерв'ю, стандартизоване інтерв'ю. Види запитань, використання пауз, перефраз тощо. Групова дискусія, фокус-група, дебрифінг. Етапи, прийоми, чинники успішного проведення бесіди.

Тривалість та етапи проведення бесіди: знайомство, розминка, основна частина, завершення та вихід з контакту. Трансфер.

Феномени довіри, засоби встановлення психологічного контакту. Підвищення комунікативного потенціалу психолога.

Фіксація результатів бесіди. Контент-аналіз текстів.

Тема 5. Дослідження психодинамічних властивостей людини

Діагностика природних психофізіологічних особливостей людини. Змістова і формально-динамічна сторони психіки. Властивості нервової системи (ВНС) як ознаки, обумовлені генотипом. Основні властивості нервової системи (за І. П. Павловим). Темперамент. Правило «природної відповідності» (К. М. Гуревич). Історія створення методик дослідження ВНС в школі Б. М. Теплова – В. Д. Небиліцина. Умовно-рефлекторні та безумовно-рефлекторні методики.

Апаратурні методики діагностики ВНС. Електроенцефалографічні методики. Рухові методики. Бланкові методики діагностики лабільності та сили нервової діяльності. Прояви лабільності нервової системи («Виконання інструкцій», «Код»). Прояви сили нервової системи («Виключення», «Утворення аналогій», «Асоціативний експеримент»). Метод спостереження, особистісні опитувальники (Я. Стреляу, В. Т. Козлов).

Психодіагностика функціональних станів людини. Дослідження стомлення і динаміки працездатності (Ф. Гальтон, Е. Крепелін, Г. Еббінгауз, А. Біне).

Особливості функціонального стану людини. Види функціональних станів. Надійність і ціна діяльності. Стани адекватної мобілізації і динамічного розузгодження. Стани активації та рівні пильнування. Динаміка працездатності та стан стомлення. Монотонія. Напруженість. Стрес.

Специфіка психологічної діагностики в дослідженні функціональних станів. Основні критерії при вимірі функціональних станів. Фізіологічні та психологічні методи оцінки функціональних станів. Теплінг-тест. Методи суб'єктивної оцінки. Методи суб'єктивного шкалювання стану.

Тема 6. Дослідження пізнавальних процесів. Тести загальних здібностей та інтелекту

Пізнавальні процеси (відчуття, сприймання, увага, пам'ять, мислення) та їх експериментальне вивчення. Лабораторний та природний експеримент, апаратні методи, тести «олівця й паперу».

Розумовий розвиток і інтелект. Діагностика інтелектуального рівня. Шкала інтелекту Векслера – Белльвю. Стандартизація шкал WISC. Тест структури інтелекту Р. Амтхауера.

Теоретичні питання тестування інтелекту. Причини відносної стабільності IQ в групових дослідженнях та його індивідуальної динамічності. Вплив на IQ компенсаторного навчання. Немовні тести. Тести дії та вільні від впливу культури тести. Дошка Е. Сегена. Лабіринтовий тест Портеуса.

Застосування інтелектуальних тестів та вивчення креативності в зарубіжній психології. Структура креативності («дивергентного мислення»): динамічність та гнучкість думки, оригінальність, допитливість, здатність до розробки гіпотези, «іррелевантність», фантастичність. Залежність креативності від соціального оточення. Діагностика креативності.

Психодіагностика розумового розвитку у вітчизняній психології. Умови розвитку творчого мислення. Проблема творчих здібностей.

Основні ознаки здібностей (Б. М Теплов). Загальні і спеціальні здібності. Класифікація здібностей до різних видів діяльності. Психодіагностика здібностей (ДАТ, ГАТБ). Діагностика професійної придатності. Шкільний тест розумового розвитку (ШТРР).

Тема 7. Метод опитування. Стандартизовані психологічні опитувальники

Види опитувальників. Форми запитань і вибору відповідей. Переваги і недоліки опитувальників. Класифікація опитувальників: опитувальники особистісні; опитувальники типологічні; опитувальники мотивів; опитувальники інтересів; опитувальники цінностей; опитувальники установок. Класифікація опитувальників за принципом їх конструювання: факторні та емпіричні. Одномірні й багатомірні, індивідуальні і групові опитувальники.

Основні форми запитань в особистісних опитувальниках.

Проблема достовірності результатів особистісних опитувальників. Чинники, що зумовлюють відповіді на запитання. Фальсифікація й установки на певні відповіді. Чинник соціального схвалення. Способи захисту особистісних опитувальників від фальсифікації. Розуміння запитань і мінливість відповідей. Показник неясності запитання (амбдекс). Психометричний парадокс, його типи.

Тема 8. Проективні методи. Малюнкові методики

Передумови виникнення проективної діагностики. Асоціативний експеримент Ф. Гальтона. Метод «вільних асоціацій» К. Г. Юнга. Проективна методика Г. Мюррея (ТАТ).

Поняття «проекція». Інтерпретація цього поняття в психоаналізі. Види проєкції: класична й атрибутивна. «Апперцептивне переключування». Основні «виміри» проєкції (Д. Холмс).

Принципи проективного дослідження особистості. Ознаки проективних методик. Класифікація проективних методик Л. Франка: конститутивні, конструктивні, інтерпретативні, катартичні, рефрактивні, експресивні, імпресивні, адитивні.

Теоретичне обґрунтування проективного підходу до діагностики особистості: психоаналіз, гештальт-психологія, «новий погляд», когнітивна психологія, інтеракціоністський підхід, теорія установки Д. М. Узнадзе, теорія діяльності О. М. Леонтьєва.

Несвідоме й проективні методики. «Несвідоме» і «неусвідомлене». Рівні проєкції. Вплив на проєкцію захисних механізмів. Структурна і проективна проєкція. Місце проективних методик серед інших інструментів дослідження особистості. Можливості кількісного опрацювання результатів застосування проективних методик.

Аналіз продуктів діяльності з врахуванням механізму проєкції.

Тема 9. Діагностика міжособистісних відносин

Принципи та методи діагностики міжособистісних відносин. Систематика методик психодіагностичної оцінки міжособистісних відносин: на підставі об'єкта; на підставі вирішуваних завдань; на підставі особливостей використовуваних методик; на підставі точки відліку діагностики міжособистісних відносин.

Схема Р. Бейлса. Каліфорнійський психологічний опитувальник особистості (СРІ). Методика дослідження міжособистісних відносин у родині (FPI). Дослідження морально-психологічного статусу особистості.

Основні підходи до вивчення малих соціальних груп: соціометричний напрям, «теорія людських відносин» (Е. Мейо), групова динаміка, психоаналітичний напрям, інтеракціоністський напрям (символічний інтеракціонізм; рольові теорії; теорії референтних груп).

Згуртованість та сумісність групи. Соціометрія та референтометрія. Психологія лідерства, відчуження, поведінки в конфліктних ситуаціях. Тести Т. Лірі, К. Томаса, КОЗ, РСК. Вивчення міжособистісних стосунків у колективі.

Тема 10. Біографічний метод

Номотетичний підхід до біографії людини.

Понятійний апарат біографічного методу: «життєвий шлях», «суб'єктність життєвого шляху», «життєдіяльність», «подія життя», «умови життя», «середовище розвитку», «соціальна ситуація розвитку», «спосіб життя», «стиль життя», «біографічний хронотоп», «життєва позиція», «життєва перспектива», «лінія життя», «життєва програма», «сценарій життя», «життєвий досвід», «життєвий вибір», «психологічний вік людини».

Операціональний апарат біографічного методу: опитувальники, біографічне інтерв'ю, спогади сучасників, аналіз продуктів діяльності, графічні методики.

Властивості біографічного методу: історичність, генетичність, лонгитюдність, ретроспективність, природність, об'єктивність інтерпретації біографічних фактів, комплексність.

Сфери застосування біографічного методу: дослідницька, прикладна, практична.

Особисті документи як джерела біографічного методу. Автобіографічні джерела: щоденники, листування, автобіографія, біографічні анкети. Офіційні біографічні документи.

Продукти діяльності як джерела біографічної інформації.

Надійність і валідність біографічних джерел.

3. ВИМОГИ ЩОДО СФОРМОВАНОСТІ ЗНАТЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК ВІДПОВІДНО ДО ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Метою викладання навчальної дисципліни «Психодіагностика» є формування у здобувачів вищої освіти системи знань про методологічні основи психодіагностики, її місце та роль у системі психологічних дисциплін, а також оволодіння ними вмінь і навичок діагностики індивідуально-типологічних відмінностей особистості з використанням сучасних психодіагностичних методик.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Психодіагностика» є:

- розкриття загальних проблем діагностики, а саме: аналіз стану розвитку психодіагностики в науковій психології; визначення місця і ролі психодіагностики в системі інших наук; встановлення взаємозв'язків теоретичних проблем даної науки з психологічною практикою; класифікація методик, галузі їх застосування;
- орієнтування в основних принципах, етичних стандартах, вимогах, що пред'являються до професійного застосування психодіагностичних методик;
- опанування навичок планування і проведення психодіагностичного обстеження у діяльності практичного психолога.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми, здобувачі вищої освіти повинні:

знати:

- предмет, завдання та сфери застосування психодіагностики;
- історичний розвиток психодіагностики та зв'язок з іншими галузями психології;
- критерії успішності застосування психодіагностичних методів;
- методологію та сутність основних психодіагностичних методів;
- методологічні підходи до узагальнення та інтерпретації результатів психодіагностичного обстеження;

вміти:

- планувати та проводити спостереження, бесіду, інтерв'ю, контент-аналіз текстів;
- володіти методами дослідження психодинамічних властивостей людини;
- оцінювати рівень сформованості пізнавальних процесів;
- користуватися тестами загальних здібностей та інтелекту;
- застосовувати стандартизовані психологічні опитувальники;
- володіти проєктивними методиками;
- здійснювати діагностику міжособистісних стосунків;
- описувати та узагальнювати результати психодіагностики;
- складати психологічні характеристики, портрети особи і групи;
- робити прогнози та надавати рекомендації.

4. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Індивідуальна оцінка здобувача вищої освіти за теоретичну частину виводиться із оцінок за кожне питання білету і визначається:

- при усних відповідях;
- повнота розкриття питання;
- логіка викладення, культура мови;
- вміння доводити думку та відстоювати власні позиції;
- впевненість та переконливість;
- аналітичні міркування, вміння робити порівняння та висновки;

Особиста оцінка за кожне питання білету визначається оцінками «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно» у відповідності з «Положенням про організацію освітнього процесу в Національній академії внутрішніх справ» та оголошуються в день їх проведення після оформлення протоколу засідання екзаменаційної комісії.

5. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ЕКЗАМЕНУ

Атестація – це встановлення відповідності засвоєних здобувачами вищої освіти рівня та обсягу знань, умінь, інших компетентностей вимогам стандартів вищої освіти.

Атестація проводиться як комплексна перевірка знань здобувачів з навчальної дисципліни «Психодіагностика», яка передбачена навчальним

планом підготовки здобувачів ступеня вищої освіти «бакалавр» зі спеціальності 053 «Психологія» в Національній академії внутрішніх справ. До проходження атестації допускаються здобувачі вищої освіти, які виконали всі вимоги навчального плану.

Атестація здійснюється відкрито і гласно.

Складання атестації проводиться на відкритому засіданні екзаменаційної комісії за участю не менше половини її складу при обов'язковій присутності голови комісії.

Атестація проводиться за білетами, складеними у повній відповідності до програм навчальних дисциплін.

Атестація не повинна перевищувати 6 академічних годин на день.

Структура державного екзамену складається з двох елементів: аналізу теоретичних знань здобувачів та оцінки ступеню їх реалізації на прикладі практичних ситуативних завдань.

Час на підготовку – 20 хвилин. Оцінка виставляється за кожне питання окремо, після чого виставляється загальна оцінка відповіді.

Результати складання атестації визначаються оцінками «відмінно», «добре», «задовільно» і «незадовільно». Результати складання атестації оголошуються у цей же день після оформлення протоколу засідання екзаменаційної комісії.

Рішення екзаменаційної комісії про оцінку знань, виявлених при складанні атестації, а також про присвоєння випускнику відповідного ступеня вищої освіти та видання йому державного документа про освіту приймається екзаменаційною комісією на закритому засіданні відкритим голосуванням звичайною більшістю голосів членів комісії, які приймали участь в засіданні. При однаковій кількості голосів голос голови є вирішальним.

Всі засідання екзаменаційної комісії протоколюються. У протокол вносяться оцінки, одержані на екзамені, записуються додаткові питання, що ставились здобувачеві, особливі думки членів комісії.

Протокол підписують голова та члени екзаменаційної комісії, які приймали участь у засіданні. Протокол зберігається у навчальних підрозділах НАВС.

6. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ З НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН, ЩО ВИНОСЯТЬСЯ НА ДЕРЖАВНУ АТЕСТАЦІЮ

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЕКЗАМЕНУ

Визначення, предмет і завдання психодіагностики.

Типи психодіагностичних ситуацій, професійних позицій психолога, способів використання отриманих результатів.

Вимірювання в психології: пряме й опосередковане; інтроспекція, експеримент, експертна оцінка, тести досягнень.

Типи шкал вимірювання (номінальні, порядкові, інтервалів, відношень).

T, L і Q дані в психодіагностиці.
Поняття валідності та надійності тесту.
Генеральна сукупність та вибірка.
Постановка та операціоналізація завдань психодіагностики.
Психологічні властивості людини: якісний і кількісний підходи до інтерпретації даних.
Використання методів математичної статистики в психології.
Спостереження як загальнонауковий метод.
Види спостереження (пряме, опосередковане, «включене», суцільне, вибіркоче).
Типові помилки при проведенні спостереження.
Метод бесіди, його різновиди.
Етапи, прийоми, чинники успішного проведення бесіди.
Метод контент-аналізу.
Методи діагностики властивостей нервової системи.
Методи дослідження темпераменту.
Методи діагностики уваги.
Методи діагностики пам'яті.
Психодіагностика функціональних станів людини.
Психодіагностика розумового розвитку.
Методи діагностики творчого мислення.
Діагностика професійної придатності.
Переваги і недоліки опитувальників.
Класифікація опитувальників: (особистісні; типологічні; мотивів; інтересів; цінностей; установок).
Ознаки проєктивних методик.
Аналіз продуктів діяльності.
Метод експертних оцінок.
Діагностика міжособистісних стосунків у колективі.
Біографічний метод.
Метод соціометрії.
Методи діагностики соціально-психологічного клімату в колективі.
Методи діагностики стратегій поведінки в конфліктних ситуаціях.
Дослідження стомлення і динаміки працездатності.
Діагностика синдрому професійного вигорання.
Методи діагностики тривожності.
Методи діагностики стресу.
Методи діагностики здібностей.
Етичні принципи психодіагностичного дослідження.

ПРИКЛАДИ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

Скласти план проведення бесіди, спрямованої на визначення схильності респондента до адиктивної поведінки.

Обґрунтувати перелік методик, необхідних для роботи психолога в

системі ОВС за різними напрямками психологічного супроводження.
Скласти план бесіди з працівником поліції щодо закріплення за зброєю.
Обґрунтувати розроблення психодіагностичного комплексу для визначення професійної придатності працівника поліції.
Визначити психодіагностичні методики, які застосовуються у процесі зарахування працівника поліції до групи психологічної підтримки та допомоги (ГППД).
Обґрунтувати комплекс методів для діагностики рівня адаптації працівника поліції до умов службової діяльності.
Визначити перелік професійно важливих якостей керівника в системі ОВС та запропонувати методики діагностики їх сформованості.
Розробити анкету для персоналу на визначення рівня задоволеності працею.
Скласти опитувальник щодо діагностики професійного вигорання працівника поліції.
Обґрунтувати комплекс методів для діагностики рівня стресостійкості працівника поліції.

7. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Корольчук М.С., Осьодло В.І. Психодіагностика. К.: Ельга; НікаЦентр, 2004. 399 с.
2. Любіна Л.А. Психодіагностика: навч. посіб. Чернівці: Яворський Н.С. [вид.], 2018. 276 с.
3. Мельничук О. Б. Психологічна діагностика [Текст] : навч. посіб. для студ. зі спец. "Практична психологія" К. : Каравела, 2013. 315 с.
4. Моргун В.Ф. Основи психологічної діагностики: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / В.Ф. Моргун, І.Г. Тітов. К.: Видавничий Дім «Слово», 2009. 464 с.
5. Психологічні тести / під ред. А. Кареліна. Х. : Фоліо, 2006. 312 с.
6. Самошкіна Л.М., Лазаренко В.І. Психодіагностика. Д.: РВВ ДНУ, 2001. 44 с.
7. Скребець В.О. Основи психодіагностики: навч. посіб. К.: Слово, 2007. 192 с.
8. Терлецька Л. Г. Основи психодіагностики. Навчальний посібник. К.: Главник, 2016. 144 с.
9. Чала Ю.М., Шахрайчук А.М. Психодіагностика: навчальний посібник. Харків: НТУ «ХП», 2018. 246 с.

1. ДИСЦИПЛІНА НАВЧАЛЬНОГО ПЛАНУ, ЩО ВІНОСИТЬСЯ НА АТЕСТАЦІЮ

Юридична психологія

2. ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Теоретичні і методологічні засади юридичної психології

Психологічна та юридична предметність юридичної психології. Рівні інтеграції психологічного та юридичного знання.

Принципи юридичної психології. Особистісно-діяльнісна парадигма юридико-психологічного знання. Об'єкт та предмет юридичної психології.

Основні категорії юридичної психології: особистість, правосвідомість, правова поведінка, їх зв'язок з понятійним апаратом загальної психології.

Етапи становлення та розвитку юридичної психології: описовий, порівняльно-аналітичний та природничо-науковий. Розвиток сучасної юридичної психології в Україні.

Основні напрями юридичної психології: кримінальна психологія, психологія процесуальної і непроцесуальної діяльності, пенітенціарна психологія, правова психологія, психологія юридичної праці, судово-психологічна експертиза.

Методологія та методи юридичної психології.

Тема 2. Нормативна регуляція соціальної поведінки. Девіантна та делінквентна поведінка особистості.

Нормативність поведінки в суспільстві як соціально- та юридико-психологічна категорія. Обумовленість соціальної нормативності суспільним буттям та історичним розвитком суспільства.

Соціальна норма – засіб соціальної орієнтації поведінки і засіб контролю за поведінкою особистості з боку суспільства. Соціальні норми поведінки: різновиди, властивості і характеристики. Динаміка та взаємозв'язок систем нормативної регуляції поведінки.

Правова поведінка як форма та сутність прояву суспільних відносин. Загальні та диференційовані ознаки правової поведінки. Суспільна та індивідуальна правосвідомість.

Правосвідомість як правовий досвід і психологічний механізм поведінки. Структура індивідуальної правосвідомості.

Дефекти правосвідомості. Девіантність та делінквентність особистості.

Тема 3. Психологічна характеристика особистості правопорушника.

Особистість злочинця: поняття, психологічна структура та особливості. Основні теорії детермінації протиправної поведінки. Біологічне і соціальне у формуванні особистості злочинця.

Різновиди антисоціальної спрямованості особистості. Правовий нігілізм, ідеалізм, інфантилізм та негативізм.

Етапи формування злочинної поведінки, їх характеристика. Вчинкова парадигма злочинної поведінки.

Спосіб життя, його місце у формуванні особистості злочинця. Соціально-рольові аспекти в структурі злочинної поведінки.

Різновиди мотивації протиправної поведінки. Психологічні особливості прийняття рішення на вчинення злочину.

Типологія особистості злочинця. Індивідуально-психологічні особливості різних типів злочинців.

Тема 4. Психологічна характеристика злочинних груп.

Особлива суспільна небезпечність групових форм прояву протиправної поведінки. Злочинна група – поняття, його кваліфікаційні ознаки. Основні різновиди групових протиправних об'єднань. Каузальність формування злочинних груп.

Закономірності функціонування злочинних угруповань. Структурно-функціональні характеристики організованих злочинних груп.

Особливості створення та діянь злочинних груп неповнолітніх та молоді. Характеристика організованих злочинних груп розкрадачів державної чи приватної власності. Психологічні особливості злочинних угруповань, що вчиняють насильницькі злочини. Злочинні групи раніше засуджених.

Психологічна характеристика злочинних організацій.

Тема 5. Правова психологія.

Соціальна і психологічна сутність правової психології як напряму юридичної психології. Соціалізація як процес навчання та засвоєння індивідом соціальних норм, культурних цінностей та моделей поведінки.

Соціальна адаптація та інтеріоризація – процеси соціалізації. Характеристика первинної і вторинної соціалізації, їх соціально-психологічні механізми.

Сутність та напрями здійснення правової соціалізації. Дефектність правової соціалізації.

Особливості правової ідеології та правової психології. Суспільна і індивідуальна (особистісна) правова психологія – витoki та детермінанти. Правова компетентність особистості.

Правова культура суспільства, її засвоєння особистістю.

Тема 6. Психологія юридичної діяльності.

Юридична діяльність як різновид трудової діяльності, її диференціація за профілем та суб'єктами діяльності.

Психологічна структура юридичної діяльності. Пізнавальна діяльність фахівця як рішення пізнавальних задач. Пошуково-гностична функція пізнавальної діяльності. Когнітивна сфера особистості, її складові та зумовленість. Конструктивна діяльність, евристичні та репродуктивні функції. Етапи планування професійної діяльності. Комунікативна діяльність фахівця, характеристика її елементів.

Функції та засоби професійного спілкування. Організаційна діяльність фахівця – управлінські і координаційні функції.

Характеристика психологічних особливостей юридичної праці. Нормативна регламентованість діяльності фахівця-юриста, її психологічна сутність.

Психологічна зумовленість реалізації юристом владних повноважень. Багатоплановість службових завдань, їх вплив на організаційні та прогностичні складові професійної діяльності.

Проблеми професійної придатності фахівця до діяльності – професіографічне обстеження та профвідбір.

Тема 7. Конфліктна суть правоохоронної діяльності.

Загальна характеристика правоохоронної діяльності.

Основні ознаки конфлікту як психологічного феномену. Групи чинників, що спричиняють конфлікти в правоохоронній діяльності. Структурні елементи конфлікту. Групи і типи учасників професійного конфлікту. Предмет конфлікту та його відображення у психіці суб'єктів (образ конфліктної ситуації). Мотиви професійних конфліктів.

Класифікація конфліктів у професійній діяльності правоохоронців.

Особливості правоохоронця як суб'єкта конфлікту. Протиріччя між працівниками правоохоронних органів і зовнішнім соціальним оточенням.

Службові конфлікти в правоохоронній діяльності та їх причини. Профілактика та шляхи вирішення конфліктів в правоохоронній діяльності.

Тема 8. Пенітенціарна психологія.

Пенітенціарна психологія як галузь юридичної психології – її об'єкт, предмет та завдання. Особистість засудженого як об'єкт психологічного аналізу.

Типологія особистості засуджених, їх характеристика. Особливості психоемоційних станів засуджених та їх детермінанти. Акцентуації характеру засуджених.

Динаміка особистості в умовах позбавлення волі. Особливості адаптаційних процесів в установах відбування покарань. Формування та реалізація механізмів психологічного захисту. Типологія особистості засуджених.

Психологічні особливості мікросередовища засуджених в установах відбування покарань. Основи стратифікації мікросередовища засуджених. Особливості соціальної організації засуджених. Характеристика субкультури засуджених осіб.

Організація виправлення та перевиховання засуджених в установах відбування покарань. Основні заходи ресоціалізації у роботі із засудженими, особливості їх здійснення.

Режим відбування покарання як основний засіб перевиховання. Особливості виховного впливу в установах різних рівнів безпеки.

Тема 9. Психологічні та організаційно-правові засади судово-психологічної експертизи.

Загальна характеристика експертної діяльності. Об'єкт і предмет дослідження в судово-психологічній експертизі. Підстави для призначення судово-психологічної експертизи.

Межі компетенції експерта-психолога в юрисдикційному процесі.

Основні різновиди судово-психологічної експертизи. Своєрідність експертного дослідження неповнолітніх. Особливості проведення експертизи особистих властивостей підекспертного та мотивів його поведінки. Експертне дослідження особливих психоемоційних станів. Фізіологічний та патологічний афект.

Комплексні судово-психологічні експертизи – підстави призначення і особливості проведення. Компетенція психолого-психіатричної та психолого-медичної експертизи. Експертиза поведінки особи в системах «людина-техніка». Компетенція психолого-лінгвістичного експертного дослідження.

Організаційно-правові основи судово-психологічної експертизи. Обґрунтування, зміст та сутність постанови про призначення судово-психологічної експертизи.

Нормативна регламентація процедури проведення судово-психологічних експертиз. Змістовна характеристика висновку експерта-психолога.

3. ВИМОГИ ЩОДО СФОРМОВАНОСТІ ЗНАТЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК ВІДПОВІДНО ДО ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Метою вивчення дисципліни є засвоєння здобувачами вищої освіти знань, умінь і навичок, які є необхідними для підготовки фахівців у галузі психології, що відображають факти, закономірності й механізми людської психіки в сфері правових відносин та правової поведінки; психологічні чинники та детермінанти поведінки людини в системі «людина-суспільство-право».

Основними завданням вивчення дисципліни «Юридична психологія» є:

– опанування здобувачами вищої освіти системи психологічних знань про загальні закономірності, механізми виникнення та функціонування психічних явищ в системі «людина-суспільство-право»;

– набуття умінь використовувати набуті знання при вивченні інших навчальних дисциплін, у процесі дослідницької та практичної роботи, самопізнанні та самовихованні;

– засвоєння знань та набуття умінь організації конкретного психологічного дослідження, використання методик вивчення психічних явищ.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми, здобувачі вищої освіти повинні:

знати:

– теоретико-методологічні засади та принципи юридичної психології;

- категорійно-понятійний апарат науки, його специфіку та закономірності функціонування в сфері суспільно-правових відносин та правової поведінки;
- психологічні особливості особистості правопорушника та злочинних груп;
- закономірності індивідуально- і соціально-психологічних явищ у правоохоронній і правозастосовній діяльності;
- предмет, завдання та основні проблеми правової та кримінальної психології, психології процесуальної та непроцесуальної діяльності, психології юридичної праці, пенітенціарної психології;

вміти:

- складати психологічний портрет правопорушників (злочинців) з різною антисуспільною спрямованістю особистості;
- визначати приналежність особи до криміногенного середовища; діагностувати поведінку особи, яка перебуває в небезпечному стані; володіти прийомами виявлення агресивних станів і намірів людини чи групи;
- здійснювати соціально-психологічний аналіз показників функціонування злочинної групи, визначати статус окремих її учасників;
- урахувати психологічні аспекти під час розробки системи профілактичних заходів;
- визначати психологічний стан об'єкта професійного впливу, розмежовувати психологічні особливості об'єктів професійного інтересу;
- окреслювати показники виникнення й перебігу екстремальних ситуацій в правоохоронній діяльності; підтримання і ефективного використання стану готовності до професійних дій у психологічно напружених умовах;
- здійснювати аналіз практичних ситуацій правоохоронної діяльності, визначати їх психологічні чинники;
- виокремлювати психологічні особливості юридичної діяльності;
- визначати підстави призначення судово-психологічних експертиз, формулювати перелік запитань, що є актуальними з огляду на конкретні обставини і факти й ін.

4. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Індивідуальна оцінка здобувача вищої освіти за теоретичну частину виводиться із оцінок за кожне питання білету і визначається:

- при усних відповідях;
- повнота розкриття питання;
- логіка викладення, культура мови;
- вміння доводити думку та відстоювати власні позиції;
- впевненість та переконливість;
- аналітичні міркування, вміння робити порівняння та висновки;

Особиста оцінка за кожне питання білету визначається оцінками «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно» у відповідності з «Положенням про організацію освітнього процесу в Національній академії внутрішніх справ» та оголошуються в день їх проведення після оформлення протоколу засідання екзаменаційної комісії.

5. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ЕКЗАМЕНУ

Атестація – це встановлення відповідності засвоєних здобувачами вищої освіти рівня та обсягу знань, умінь, інших компетентностей вимогам стандартів вищої освіти.

Атестація проводиться як комплексна перевірка знань здобувачів з навчальної дисципліни «Юридична психологія», яка передбачена навчальним планом підготовки здобувачів ступеня вищої освіти «бакалавр» зі спеціальності 053 «Психологія» в Національній академії внутрішніх справ. До проходження атестації допускаються здобувачі вищої освіти, які виконали всі вимоги навчального плану.

Атестація здійснюється відкрито і гласно.

Складання атестації проводиться на відкритому засіданні екзаменаційної комісії за участю не менше половини її складу при обов'язковій присутності голови комісії.

Атестація проводиться за білетами, складеними у повній відповідності до програм навчальних дисциплін.

Атестація не повинна перевищувати 6 академічних годин на день.

Структура державного екзамену складається з двох елементів: аналізу теоретичних знань здобувачів та оцінки ступеню їх реалізації на прикладі практичних ситуативних завдань.

Час на підготовку – 20 хвилин. Оцінка виставляється за кожне питання окремо, після чого виставляється загальна оцінка відповіді.

Результати складання атестації визначаються оцінками «відмінно», «добре», «задовільно» і «незадовільно». Результати складання атестації оголошуються у цей же день після оформлення протоколу засідання екзаменаційної комісії.

Рішення екзаменаційної комісії про оцінку знань, виявлених при складанні атестації, а також про присвоєння випускнику відповідного ступеня вищої освіти та видання йому державного документа про освіту приймається екзаменаційною комісією на закритому засіданні відкритим голосуванням звичайною більшістю голосів членів комісії, які приймали участь в засіданні. При однаковій кількості голосів голос голови є вирішальним.

Всі засідання екзаменаційної комісії протоколюються. У протокол вносяться оцінки, одержані на екзамені, записуються додаткові питання, що ставились здобувачеві, особливі думки членів комісії.

Протокол підписують голова та члени екзаменаційної комісії, які приймали участь у засіданні. Протокол зберігається у навчальних підрозділах НАВС.

6. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ З НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ДЕРЖАВНУ АТЕСТАЦІЮ

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЕКЗАМЕНУ

Визначення та завдання юридичної психології.
Науково-теоретичні й прикладні передумови використання психологічних знань в юридичній діяльності.
Актуальні проблеми юридичної психології.
Особливості сучасного стану юридичної психології в Україні.
Перспективи розвитку.
Історія розвитку юридичної психології.
Сучасні напрями юридичної психології.
Принципи і методи юридичної психології.
Нормативна регуляція поведінки та її вплив на поведінку особистості.
Ознаки правової поведінки.
Психологічна характеристика девіантної та делінквентної поведінки.
Психологічна характеристика правосвідомості.
Правова культура особистості.
Соціальні норми та їх характеристика.
Правова соціалізація особистості. Механізми соціалізації особистості.
Поняття особистості правопорушника (злочинця) та основні детермінанти її формування.
Характеристика концепцій злочинної поведінки.
Злочинна поведінка та механізми її формування.
Характеристика окремих типів злочинців (корисливий, насильницький, корисливо-насильницький).
Роль соціального і біологічного чинників у формуванні делінквентної поведінки.
Основні етапи формування антисоціальної поведінки.
Поняття злочинної групи та її психологічна характеристика.
Психологічна структура злочинної групи.
Закономірності функціонування злочинних груп.
Психологічні особливості злочинних груп неповнолітніх і молоді.
Психологічні особливості групи раніше засуджених.
Характеристика групи корисливої спрямованості.
Основні причини об'єднання осіб у злочинні групи.
Специфіка злочинної групи корисливо-насильницької спрямованості.
Психологічні особливості групи насильницької спрямованості.
Психологічні аспекти організованої злочинності.
Психологічна структура та особливості юридичної діяльності.
Зміст пізнавальної та комунікативної діяльності правника.
Специфіка організаційної діяльності правника.
Конструктивна діяльність правника.
Профілактична діяльність працівника правоохоронного органу.
Засвідчувальна діяльність суб'єкта правозастосування.
Основні форми використання психологічних знань в юридичній діяльності.
Специфіка діяльності психолога ОВС.

Професійно значущі якості особистості юриста.
Загальна характеристика та види судово-психологічної експертизи.

ПРИКЛАДИ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

1. Ситуація. При розслідуванні автомобільної пригоди потерпіла – жінка дуже похилого віку, у своїх показаннях стверджувала, що її збив автомобіль «Швидка допомога», марки «РЕНО», ясно-сірого кольору. Подальше ретельне розслідування встановило, що в дійсності її збив автомобіль спеціальної медичної допомоги фірми «Дента-плюс», марки «Шкода», темно-вишневого кольору.

Завдання: поясніть психологічну природу показань потерпілої?

2. Ситуація. «Сьогодні, в обідню перерву, – розповідав заявник слідчому, – я підходив до дому і коли проходив повз вікна моєї квартири на першому поверсі, почув розпачливий зойк. З тротуару, крізь освітлене сонцем вікно та тюлеві завіси я побачив в глибині кімнати незнайомого чоловіка, який завдавав чимось удари моїй дружині. Поки я біг до дверей навколо будинку, злочинець встиг зникнути. Вхідні двері було відчинено. Дружина, смертельно поранена двома ножовими ударами, була непритомна. Я відразу викликав поліцію та «Швидку допомогу», але вже було запізно».

У слідчого виникли сумніви щодо правдивості показань.

Завдання: визначити, на чому ґрунтувались підозри слідчого?

3. За запропонованою схемою розкрити зміст та особливості функцій правосвідомості, а також навести приклади їх відображення в процесі правової соціалізації особистості.

Основні функції правосвідомості	Психологічні компоненти	Форми прояву
<i>Пізнавальна</i>		
<i>Оціночна</i>		
<i>Регулятивна</i>		

4. Прочитайте твердження і дайте відповідь на питання. Головні відмінні ознаки індивіда, який знаходиться в натовпі, такі: зникнення свідомої особистості, перевага несвідомих мотивів, орієнтація думок і почуттів в одному і тому ж напрямку внаслідок навіювання і зараження, тенденція до невідкладного здійснення нав'язаних ідей. Яка небезпека протиправної поведінки індивіда існує для оточуючих?

5. Розкрити юридичний та психологічний зміст дефектів правосвідомості особистості:

Дефекти правосвідомості	Юридичний зміст	Психологічний зміст
-------------------------	-----------------	---------------------

<i>Правовий нігілізм</i>		
<i>Правовий ідеалізм</i>		
<i>Правовий негативізм</i>		
<i>Правовий інфантилізм</i>		

6. Ситуація. У ході розслідування кримінального провадження про вбивство К. обвинувачуваний Н. стверджував, що К. покінчила життя самогубством, кинувшись з дев'ятого поверху. Надалі Н. заявив, що під час з'ясування стосунків з К. він був вражений її словами, схопив К. за горло і у пориві гніву, не розуміючи своїх дій, здавив горло руками. Побачивши, що К. не подає ознак життя, Н. скинув її труп униз. Суперечливість своїх показань Н. пояснив тим, що після вбивства, швидко дійшовши до свого будинку, ліг у ліжку, заснув й те, що сталося, здалося йому кошмарним сновидінням. Крім того, Н. стверджував, що неодноразово бачив у сні сцени вбивства і переплутав, що бачив у сні, а що було в дійсності.

Завдання. Чи перебував обвинувачуваний Н. у момент здійснення інкримінованого йому діяння в стані афекту? Чи можливі явища пам'яті, про які повідомляє у своїх показаннях Н., з урахуванням психологічних особливостей його особистості і характеру інкримінованого йому діяння?

7. Проблеми професійного становлення особистості практичного психолога Національної поліції на сучасному етапі реформування правоохоронних органів, системи відомчої освіти, формування нових вимог до суб'єкта діяльності посідає особливо важливе місце серед психологічних досліджень, зокрема в галузі юридичної психології.

Які, на вашу думку, практичні рекомендації можна надати практичному психологу для професійного становлення та особистісного зростання?

8. Досвід роботи юристів свідчить, що найбільш продуктивно реалізують із них свої функції ті, які не тільки постійно працюють над підвищенням своєї професійної компетентності, але й створюють необхідні для цього умови, приділяють належну увагу професійній підготовці, організації свого робочого місця.

Визначте найбільш важливі професійні якості особистості юриста та обґрунтуйте їх.

9. Стреси та напруженість у роботі працівника поліції можуть призводити до розвитку професійного вигорання та професійної деформації. Які психологічні заходи можна рекомендувати для профілактики цих негативних явищ?

10. Ситуація. Громадянин К., 23 років, засуджений за крадіжку та розбійний напад. Вкрадене особливої цінності не мало. Виріс в робочій родині,

батьки живі, молодший з двох дітей. В школі вчився задовільно, проте часто конфліктував: був нестриманий, бився з однокласниками, пропускав уроки. Закінчив 8 класів, профтехучилище, отримав спеціальність газозварника. Працюючи на виробництві, виявляв недисциплінованість. Палить з 11 років. З 17 років вживає алкоголь. Батька не поважає та боїться – той декілька разів бив його, брата та матір. Перебуваючи в колонії, порушував режим. Працював нерегулярно, хоча і виявляв хист газозварника. За інформацією створив групу з 4 осіб, з якими вивчає прийоми відкриття замків та газорозрізання металу. Демонструє виключну вибірковість у спілкуванні. Разом з тим, відбуваючи покарання, виявляв певне каяття у вчиненому, особливо при згадуванні матері та брата. Не намагався набути «авторитетності» в середовищі засуджених.

Завдання: Спробуйте визначити, на якому етапі життя громадянин К і які саме чинники формування особистості виявились сприятливими щодо його криміналізації.

7. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Александров Д.О. Становлення особистості працівника органів внутрішніх справ: монографія. К.: Вадекс, 2014. 307 с.

2. Андросюк В. Г., Казміренко Л. І. Можливості та межі справлення психологічного впливу у правоохоронній діяльності. *Юридична психологія та педагогіка*. 2008. № 2. С. 82–93.

3. Бараненко Б. І. Психологічні та кримінологічні характеристики організованих злочинних об'єднань // Психологічні особливості організованих злочинних об'єднань (використання психологічних знань у протидії організованій злочинності): наук.-практ. посіб. / [за ред. Я. Ю. Кондратьєва]. – К. : НАВСУ, 2002. С. 153–179.

4. Казміренко Л. І., Мартенко О. Л. Кримінальний кодекс України : психологічний аналіз кримінально-правових понять : монографія. К. : КНТ, 2007. 148 с.

5. Конфліктологія. Альбом схем з коментарями : навч. посіб. / [кол. авт. : Д. О. Александров, В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко та ін.]; за заг. ред. Л. І. Казміренко. К. : ЛОГОС, 2010. 56 с.

6. Костицький М. В. Наукознавчі проблеми структури юридичної психології як науки. *Юридична психологія*. 2016. № 1. С. 4–15.

7. Костицький М. В. Філософські та психологічні проблеми юриспруденції : вибрані наукові праці; [відп. ред. Н. В. Кушакова-Костицька]. Чернівці : Рута, 2008. 560 с.

8. Кудерміна О. І. Психологія особи як суб'єкта правоохоронної діяльності : монографія. Чернівці : Наші книги, 2013. 415 с.

9. Максименко С.Д., Медведєв В.С. Юридична психологія: підручник/ С.Д. Максименко, В.С. Медведєв. – Київ: Видавничий дім «Слово», 2018.– 448 с.

13. Медведєв В.С. Кримінальна психологія. Підручник. – К.: “Атіка”, 2004. – 368 с.

14. Медведєв В. С. Психологія злочинної діяльності: [навч. посіб.] – К.: Атіка, 2012. – 204 с.
15. Медведєв В. С., Левенець О. А. Кримінально-психологічна характеристика умисного серійного вбивці. *Юридична психологія*. 2016. № 1. С. 139–150.
10. Охріменко І. М., Лузанова Г. О. Організаційно-психологічні особливості професійної компетентності слідчого як суб'єкта призначення судово-психологічних експертиз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. Вип. 28, Т. 3. С. 86–90.
11. Охріменко І. М. Психологічна характеристика механізму злочинної поведінки. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 10. С. 153–156.
12. Охріменко І. М., Лузанова Г. О. Психолого-правові особливості судово-експертної діяльності фахівця-психолога. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2014. Вип. 3, Т. 3. С. 177–182.
13. Психологія слідчої діяльності: навчальний посібник / В.Г. Андросюк, О.М. Корнев, О.І. Кудерміна та ін. ; за заг. ред. Л.І. Казміренко. К.: Правова єдність, 2009. 200 с.
14. Формування психологічної готовності працівників ОВС до дій в екстремальних ситуаціях затримання озброєного злочинця: наук.-практ. посібник / Казміренко В.П., Казміренко Л.І., Александров Д.О. та ін. Чернівці, ЧДУ, 2013. 96 с.
15. Юридична психологія : Підручник / [кол. авт. : Д. О. Александров, В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко та ін.]; за заг. ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Моїсеєва. К. : КНТ, 2007. 360 с.
16. Юридична психологія : практикум / [за заг. ред. Л.І. Казміренко]. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. 190 с.
17. Юридична психологія. Альбом схем з коментарями / Александров Д.О., Андросюк В.Г., Казміренко Л.І. та ін.: заг. ред. Л.І. Казміренко, Є.М. Моїсеєва. [Вид. 3-є, доопр. та доп.]. К.: КНТ, 2008. 152 с.
18. Юридична психологія. Словник : Довідкове видання / [кол. авт. : Д. О. Александров, В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко та ін.]; за заг. ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Моїсеєва. [Вид. 2-е, уточ. та доп.]. К. : КНТ, 2008. 224 с.

1. ДИСЦИПЛІНА НАВЧАЛЬНОГО ПЛАНУ, ЩО ВІНОСИТЬСЯ НА АТЕСТАЦІЮ

Клінічна психологія

2. ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Теорія і методологія клінічної психології

Становлення і розвиток клінічної психології. Виникнення перших наукових знань про психіку, накопичення психологічних знань в роботах філософів та лікарів античності: Алкемона Кротонського, Гіппократа, Герофіла, Еразистрата, Галена та ін. Накопичення знань із клінічної психології в епоху Середньовіччя та Відродження.

Розвиток клінічної психології в ХІХ-ХХ ст. на Заході (В. Вундт, Л. Уїтмер, Е. Крепелін, Т. Рібо, Е. Кречмер, П. Жане, З. Фрейд та ін.); розвиток вітчизняної клінічної психології; перспективи розвитку клінічної психології в Україні.

Предмет, завдання та структура клінічної психології. Місце клінічної психології в системі інших наук. Визначення поняття «клінічна психологія», предмет, принципи та завдання клінічна психологія.

Структура клінічної психології: загальна, приватна та спеціальна клінічна психологія. Зміст загальної клінічної психології. Приватна клінічна психологія: патопсихологія, клінічна нейропсихологія, психосоматика та соматопсихологія, психологія здоров'я (психогігієна). Зміст спеціальної клінічної психології.

Зв'язок клінічної психології з іншими науками (медичними та психологічними).

Методологічні засади клінічної психології. Клінічне інтерв'ю. Основні завдання та загальні принципи психологічного дослідження в клініці. Види діяльності клінічного психолога, особливості використання стандартизованих та нестандартизованих методик у практиці клінічного психолога. Клінічне інтерв'ю: визначення поняття, основні функції, принципи клінічного інтерв'ю, етапи клінічного інтерв'ювання. Психологічний висновок.

Етичні проблеми клінічної психології. Етичні питання в діяльності клінічного психолога.

Тема 2. Психологія терапевтичного процесу

Хвороба як самостійна психотравма. Психологічна дія госпіталізації. Основні етапи психологічної адаптації хворих. Хворий і ліки. «Комплайєнс». Формування залежності від лікарських препаратів. Ефект плацебо. «Фармакофобія». Психологічна дія виписки. Синдром госпіталізму.

Психологічна адаптація хворого до захворювання. Внутрішня картина хвороби, її компоненти. Механізми психологічного захисту, їх різновиди. Типи психічного реагування на тяжкі соматичні захворювання: гармонійний, ергопатичний, анозогностичний, тривожний, іпохондричний, неврастенічний,

меланхолійний, ейфоричний, апатичний, obsесивно-фобічний, сенситивний, егоцентричний, паранояльний, дисфоричний. Найпоширеніші деструктивні психічні реакції хворого на захворювання: дисимуляція, агравація, анозогнозія, «втеча у хворобу». Поняття соціальної престижності хвороби та симуляції.

Поведінка подолання (копінг-поведінка). Копінг-стратегії та їх види.

«Важкі» хворі. Депресивні хворі, хворі із пресуїцидальним синдромом, тривожно-недовірливі хворі, лікар як хворий.

Основні моделі взаємин лікаря і пацієнта: технічна модель, патерналістська (сакральна) модель, колегіальна модель, контрактна модель.

Тема 3. Психосоматика як галузь клінічної психології

Психосоматичні взаємовпливи та захворювання: визначення поняття «психосоматична медицина»; порушення та захворювання із домінуванням у етіопатогенезі психічних факторів; порушення та захворювання із домінуванням у етіопатогенезі соматичних факторів; істероконверсійні та соматоформні розлади (розлади відчуттів, психовегетативний синдром, синдром панічних атак, порушення харчової поведінки).

Роль емоцій у виникненні психосоматичних захворювань: страх, гнів (злість), сум та печаль, радість, пристрасть, відраза, любов. Емоційні поведінкові реакції: образа, жадібність, заздрість, ревності, провина, сором.

Класичні психосоматичні розлади: бронхіальна астма, виразка шлунку та 12-палої кишки, гіпертонічна хвороба, ревматоїдний артрит, цукровий діабет, виразковий коліт, атопічний нейродерматит.

Діагностика та корекція у психосоматиці. Огляд психологічних тестів, що найчастіше застосовуються для діагностики психосоматичних розладів (ММРІ, тест Роршаха, ТАТ, Гісенська анкета скарг). Діагностична бесіда та правила її проведення. Етапи психотерапевтичної допомоги.

Тема 4. Нейропсихологія як галузь клінічної психології

Сенсорні та гностичні порушення аналізаторних систем: поняття про сенсорні та гностичні розлади (агнозії, псевдоагнозії). Порушення роботи зорового аналізатора – зорові агнозії (предметна, лицева, оптико-просторова, кольорова, буквенна, симультанна). Порушення слуху – гностичні слухові розлади (слухова агнозія, «чиста мовленнєво-слухова агнозія», амузія). Сенсорні та гностичні порушення шкірно-кінестетичного аналізатора: парестезії, фантомний біль, таламічний синдром (синдром Дежеріна), анестезії (гіпестезії), соматагнозії (аутоагнозії, пальцева агнозія, анозоагнозії).

Проблема мовлення у нейропсихології: поняття про коркові зони мови, поняття про афазії. Класифікація афазій та їх характеристика: сенсорна, моторна, семантична, амнестична, тотальна.

Апраксії та їх класифікація. Нейропсихологічні синдроми полімодального генезу. Нейропсихологічні механізми виникнення апраксій. Класифікація апраксій за Ліпманом: кінетична, ідеомоторна, ідеаторна, конструктивна. За О. Лурією: просторова, кінестетична, кінетична, регуляторна апраксії.

Характеристика нейропсихологічних синдромів полімодального генезу: алексії (дислексії), аграфії (дисграфії), акалькулії.

Нейропсихологічне обстеження хворих. Основні вимоги до вибору методик нейропсихологічного дослідження. Схема загального опису хворого (за Глозман). Нейропсихологічне дослідження зорового, акустичного, сомато-сенсорного гнозису. Дослідження пам'яті, уваги, мислення та мовлення. Дослідження емоцій особистості.

Тема 5. Клінічна психологія у педіатрії

Порушення ритму сну у дітей. Основні феномени порушення сну у дітей (класифікація А. Гольбіна): стереотипії, пов'язані зі сном (розкачування, биття, рухи типу «човника», феномен «складання», смоктання пальця); пароксизмальні явища уві сні (здригання, бруксизм, астматичні приступи, нікталгія, нічні страхи, носові кровотечі, приступоподібне блювання); складні поведінкові та психічні феномени (ходіння уві сні, сноговоріння, кошмарні сновидіння). Етіологія порушень сну у дітей.

Неврози у дитячому віці: визначення поняття «невроз», форми неврозів у дітей та підлітків. Страх як одна із основних ознак неврозу, характеристика страхів, поняття невротичного страху, типові невротичні страхи у дітей. Особливості сімейного виховання дітей із неврозами.

Психологічні особливості дітей та підлітків із соматичними захворюваннями. Вплив соматичних захворювань на психічний розвиток та поведінку дитини та підлітка, основні порушення: порушення неврологічного характеру, затримка психічного розвитку (психічний інфантилізм), іпохондричні переживання. Дисморфофобічні розлади у підлітків на прикладі нервової анорексії. Особливості психічного розвитку та поведінки дитини та підлітка при таких захворюваннях як бронхіальна астма, діабет I типу, запальні захворювання кишківника, підлітковий ревматоїдний артрит, онкологічні захворювання. Особливості сприймання смерті дитиною та підлітком.

Тема 6. Клінічна психологія у геронтології

Психологічні особливості та психічні розлади осіб похилого віку. Психологічні особливості процесу старіння, основні життєві позиції людей похилого віку: конструктивна, залежна, захисна, позиція «ворожості до світу», позиція «ворожості до себе та свого життя». Динаміка психологічних реакцій помираючих (схема Елізабет Клюблер-Росс).

Психологічні особливості хворих на синильну деменцію. Синильна деменція як найбільш характерне захворювання у старечому віці. Характеристика пізнавальних процесів та особистісні особливості хворих.

Психологічні особливості хворих на пресенильну деменції. Хвороба Альцгеймера, хвороба Піка, хвороба Гінтігтона, патопсихологічна характеристика хворих.

Порівняльна характеристика синильної та пресинильних деменцій.

Тема 7. Клінічна психологія у психіатрії

Психічні розлади при алкогольній залежності. Алкогольна залежність, діагностичні критерії синдрому залежності. Алкоголізм як хронічне захворювання, стадії розвитку алкоголізму. Клінічна картина абстинентного синдрому. Характеристика основних патернів вживання алкоголю: запій, неперервне вживання алкоголю, ремітуючий тип алкоголізму. Особливості збору «алкогольного анамнезу». Зміни особистості хворого на алкоголізм, алкогольні психози. Алкогольний делірій як найбільш поширена форма алкогольного психозу.

Психічні розлади при травмах головного мозку. Стадії наслідків черепно-мозкової травми (далі ЧМТ): початкова, гостра, пізня, віддалена (травматична астенія, ецефалопатія, травматична епілепсія та травматична недоумкуватість).

Особливості порушень пізнавальної діяльності та особистісні зміни при психічних розладах. Порушення пізнавальних процесів при алкоголізмі. Характеристика основних типів особистості хворих на алкоголізм: інтровертовано-нейротичний (неврозоподібний), екстравертовано-нейротичний (психопатоподібний), екстравертовано-анозогностичний, апатично-інтровертований.

Вплив астенічної вираженості на характер пізнавальної діяльності хворого після перенесеної ЧМТ (за Б. Зейгарник). Характерологічні зміни та особистісні прояви у віддаленому періоді ЧМТ.

Психічні порушення при інфекційних захворюваннях. Основні синдроми інфекційних психозів. Транзиторні психози при інфекційних захворюваннях: делірій, аменція. Затяжні (продовжані) психози, їх характеристика. Малярійні психози, психози при скарлатині, при СНІДі.

3. ВИМОГИ ЩОДО СФОРМОВАНOSTІ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК ВІДПОВІДНО ДО ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Метою викладання навчальної дисципліни «Клінічна психологія» є формування у здобувачів системи знань про вплив психічних факторів на розвиток хвороби, їх профілактику, вплив хвороби на психіку, вивчення психічних проявів різних хвороб у динаміці, вивчення характеру взаємовідносин хворих із медичним персоналом та оточуючим мікросередовищем, вивчення психологічних методів впливу на психіку людини в лікувальних та профілактичних цілях, вивчення психологічних методів обстеження в клініці.

Основними завданням вивчення дисципліни «Клінічна психологія» є:

– опанування здобувачами вищої освіти системи психологічних знань про загальні закономірності, механізми виникнення та функціонування психіки при наявних клінічних порушень;

– набуття умінь використовувати набуті знання при вивченні інших навчальних дисциплін, у процесі дослідницької та практичної роботи, самопізнанні та самовихованні;

– засвоєння теоретико-методологічних засад клінічної психології та формування вмій і навичок, які необхідні в діяльності психолога-практика у сфері клінічної психології.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми, здобувачі вищої освіти повинні:

знати:

- визначення категорійного апарату сучасної клінічної психології;
- основні розділи клінічної психології;
- загальну характеристику методів клінічної психології, функції та принципи клінічного інтерв'ювання, його структуру;
- клінічні прояви психологічної норми та патології;

вміти:

- застосовувати методи клінічного обстеження хворих на практиці;
- відрізнити норму та патологію психіки у різних вікових груп;
- підбирати психопрофілактичні та психокорекційні програми за результатами психодіагностичних обстежень;
- вміти аналізувати теоретичний матеріал і здійснювати його узагальнення, формулювати висновки.

4. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Індивідуальна оцінка здобувача вищої освіти за теоретичну частину виводиться із оцінок за кожне питання білету і визначається:

- при усних відповідях;
- повнота розкриття питання;
- логіка викладення, культура мови;
- вміння доводити думку та відстоювати власні позиції;
- впевненість та переконливість;
- аналітичні міркування, вміння робити порівняння та висновки;

Особиста оцінка за кожне питання білету визначається оцінками «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно» у відповідності з «Положенням про організацію освітнього процесу в Національній академії внутрішніх справ» та оголошуються в день їх проведення після оформлення протоколу засідання екзаменаційної комісії.

5. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ЕКЗАМЕНУ

Атестація – це встановлення відповідності засвоєних здобувачами вищої освіти рівня та обсягу знань, умінь, інших компетентностей вимогам стандартів вищої освіти.

Атестація проводиться як комплексна перевірка знань здобувачів з навчальної дисципліни «Клінічна психологія», яка передбачена навчальним планом підготовки здобувачів ступеня вищої освіти «бакалавр» зі спеціальності 053 «Психологія» в Національній академії внутрішніх справ. До проходження атестації допускаються здобувачі вищої освіти, які виконали всі вимоги навчального плану.

Атестація здійснюється відкрито і гласно.

Складання атестації проводиться на відкритому засіданні екзаменаційної комісії за участю не менше половини її складу при обов'язковій присутності голови комісії.

Атестація проводиться за білетами, складеними у повній відповідності до програм навчальних дисциплін.

Атестація не повинна перевищувати 6 академічних годин на день.

Структура державного екзамену складається з двох елементів: аналізу теоретичних знань здобувачів та оцінки ступеню їх реалізації на прикладі практичних ситуативних завдань.

Час на підготовку – 20 хвилин. Оцінка виставляється за кожне питання окремо, після чого виставляється загальна оцінка відповіді.

Результати складання атестації визначаються оцінками «відмінно», «добре», «задовільно» і «незадовільно». Результати складання атестації оголошуються у цей же день після оформлення протоколу засідання екзаменаційної комісії.

Рішення екзаменаційної комісії про оцінку знань, виявлених при складанні атестації, а також про присвоєння випускнику відповідного ступеня вищої освіти та видання йому державного документа про освіту приймається екзаменаційною комісією на закритому засіданні відкритим голосуванням звичайною більшістю голосів членів комісії, які приймали участь в засіданні. При однаковій кількості голосів голос голови є вирішальним.

Всі засідання екзаменаційної комісії протоколюються. У протокол вносяться оцінки, одержані на екзамені, записуються додаткові питання, що ставились здобувачеві, особливі думки членів комісії.

Протокол підписують голова та члени екзаменаційної комісії, які приймали участь у засіданні. Протокол зберігається у навчальних підрозділах НАВС.

6. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ З НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН, ЩО ВИНОСЯТЬСЯ НА ДЕРЖАВНУ АТЕСТАЦІЮ

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Формування та розвиток клінічної психології як наукової галузі.
2. Етичні проблеми клінічної психології.
3. Предмет та завдання клінічної психології.
4. Структура клінічної психології.
5. Патопсихологія як галузь клінічної психології.

6. Психологія здоров'я як галузь клінічної психології.
7. Методи дослідження у клінічній психології.
8. Стандартизовані та не стандартизовані методи дослідження у клінічній психології.
9. Модель проведення клінічного інтерв'ю.
10. Нейропсихологія як галузь клінічної психології.
11. Психологічна дія госпіталізації. Синдром госпіталізму.
12. Поняття внутрішньої картини хвороби.
13. Механізми психологічного захисту при захворюваннях.
14. Деструктивні реакції у відповідь на захворювання.
15. Депресивні хворі, їх психологічна характеристика.
16. Психосоматика як галузь клінічної психології.
17. Чинники психосоматичних розладів.
18. Класичні психосоматичні розлади.
19. Роль емоцій у виникненні психосоматичних захворювань.
20. Соматоформні (соматизовані) розлади.
21. Сенсорні та гностичні розлади (агнозії, псевдоагнозії).
22. Копінг-стратегії та їх види.
23. Етіологія порушень сну у дітей.
24. Визначення поняття «невроз», форми неврозів.
25. Типові невротичні страхи у дітей.
26. Взаємозв'язок між неврозом у дітей та взаємовідносинами у сім'ї.
27. Нервова анорексія у підлітків, причини її виникнення.
28. Особливості сприймання смерті дитиною та підлітком.
29. Вплив діабету на психіку людини.
30. Вплив онкологічних захворювань на психіку людини.
31. Психологічні особливості людей похилого віку.
32. Динаміка психологічних реакцій помираючих.
33. Поняття деменції та її етіологія.
34. Порушення пізнавальних процесів при деменції.
35. Особистісні зміни при деменції.
36. Психічні порушення при інфекційних захворюваннях.
37. Характеристика алкозалежності. Особливості збору алкогольного анамнезу.
38. Алкогольні психози на прикладі алкогольного делірію.
39. Порушення пізнавальної діяльності та особистісні зміни при наслідках черепно-мозкової травми.
40. Діагностична бесіда, правила її проведення.

ПРИКЛАДИ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

1. Розв'язання ситуативних завдань (за поданими умовами).
2. Використання психодіагностичних методик, що дозволяють визначити психосоматичний стан.

Ситуація 1. Жінка Л., 54 роки, звернулася до лікаря зі скаргами на головний біль, подразливість, постійне відчуття втоми, зменшення ваги. Погіршення стану відбулося після смерті чоловіка, коли втратила інтерес до улюбленої справи, виникли труднощі, пов'язані з засинанням, вставанням вранці, погіршення апетиту, знизився настрій, стало неможливим сконцентруватися або прийняти рішення. Втратила інтерес до свого зовнішнього вигляду, сенс життя.

Завдання: На які зміни в психічному стані вказують описані скарги? Зміни якої із психічних сфер спостерігаються? Опишіть медико-психологічну тактику.

Ситуація 2. У медико-психологічний центр звернувся чоловік С., 18 р., зі скаргами на підвищену стомлюваність, головний біль. Хворий активно рухається, швидко відповідає на питання, постійно відволікає увагу на речі, які знаходяться в кабінеті, говорить про них. Пацієнт стежить за всім, що відбувається навколо, втручається в сторонні розмови.

Завдання: Яка психічна функція змінена? Які психодіагностичні методики необхідно використовувати?

Ситуація 3. У медико-психологічний центр звернулася жінка С., 29 р., зі скаргами на м'язову слабкість, випадіння волосся, припинення менструального циклу, зниження ваги в результаті розлади апетиту. Вона регулярно вживає велику кількість їжі, після чого викликає у себе блювання. Це розглядалося її чоловіком і батьком як непомірне марнотратство. Жінка відчуває провину перед в силу того, що завдає близьким матеріальну шкоду.

Завдання: Про яке з психічних захворювань можуть свідчити перелічені скарги? Опишіть медико-психологічну тактику.

Ситуація 4. У медико-психологічний центр звернувся чоловік, 43 р., зі скаргами на страх і порушення в контактах: може пересуватися лише в межах своєї квартири; в магазинах, на мостах, в транспорті і на великій висоті впадає в стан паніки, тому уникає таких ситуацій. Коли він знаходиться в своїй квартирі, найчастіше в вечірні часи, проявляються серцеві напади, які супроводжуються утрудненням дихання і страхом смерті. Часто внутрішні нав'язливості штовхають його зробити щось погане, вбити когось, або поранити. На великій висоті у нього іноді виникає бажання стрибнути вниз.

Завдання: Про яке з психічних захворювань можуть свідчити перелічені скарги? Які психодіагностичні методики необхідно використовувати? Медико-психологічна тактика?

Ситуація 5. На прийом до лікаря звернувся хворий зі скаргами на погане самопочуття, біль в області серця, утруднене дихання. Хворий висловлює тривогу і стурбованість з приводу болючих відчуттів, недовірливість у відношенні до несприятливого перебігу захворювання, невпевненість в ефективності лікування і небезпеки для життя. Хворий відвідав велику

кількість фахівців, випробував різні методи лікування, але жоден із них не приніс очікуваного поліпшення самопочуття. Хворий намагається уважно вислуховувати інформацію лікаря про свій стан здоров'я, результати лабораторних досліджень, висновки фахівців.

Завдання: Яка внутрішня картина захворювання, тип ставлення до хвороби?

Ситуація 6. Дитина 7 років несподівано відчула загальне нездужання, нежить, кашель. Напередодні в класі відбулась сварка між нею та іншими дітьми. Увечері у дитини температура піднялася до 39 градусів. Мама хворої повідомила, що дитина довго не засинала, стала дратівливою, тривожною і пригніченою. На піку температури з'явився страх, стала бачити в кутку кімнати якихось тварин і намагалася втекти від них. Після прийому ліків, що знижують температуру, страх, тривога і бачення зникли.

Завдання: Визначити зміст проблеми. Надати практичні психологічні рекомендації щодо необхідної роботи з клієнтом.

Ситуація 7. Дівчина, 17 років. Проживає в неповній сім'ї (мати і молодший брат). Мати дівчини авторитарна, жорстка в вихованні, вимоглива. Дівчина в 13 років стала дуже конфліктною, дратівливою, вперше спробувала алкоголь, знизилася шкільна успішність, погіршилися стосунки з однокласниками. Дівчина неодноразово погрожувала матері самогубством. В анамнезі 3 суїцидальних спроби: 2 рази робила розрізи в області поверхневих вен передпліччя, один раз намагалася стрибнути з балкона 4 поверху. Стала йти з дому на тривалий термін, зловживає міцними спиртними напоями. Напередодні госпіталізації була конфліктна, вела себе непослідовно, загрожувала матері суїцидом. У стані алкогольного сп'яніння разом з подругою прийшла в приймальне відділення психіатричної клініки, вимагала негайної госпіталізації. Об'єктивно: свідомість ясна. У контакт з лікарем вступає охоче. Багатомовність. Тримається демонстративно, жести театральні. Висловлювання незрілі. Грубих порушень пам'яті, інтелекту не виявлено. Негативно налаштована по відношенню до матері. Судження про суїцидальні спроби легковажні. Істинність суїцидальних намірів заперечує, «хотіла полякати маму». Критика до свого стану відсутня.

Завдання: Які обставини обтяжують ситуацію? Яка може бути подальша робота з такою пацієнткою?

Ситуація 8. Хвора 73 років. Не пам'ятає як звати її дітей, не може запам'ятати свою палату, ім'я лікуючого лікаря, не орієнтується у відділенні. Не пам'ятає, що робила, коли вийшла на пенсію. На запитання: «чим займалась сьогодні вранці?» відповіла: «Готувала сніданок, відправила дітей в школу, ходила на ринок». В'яла, бездіяльна.

Завдання: Назвіть та обґрунтуйте порушення психіки, що розвинулись у хворої.

Ситуація 9: Дайте визначення поняття «алкоголізм» та «абстенентний синдром». Охарактеризуйте стадії алкоголізму. Визначте особливості перебігу алкогольних психозів та визначте зміни у пізнавальних психічних процесах та особистості хворих, що мають алкогольну залежність.

Ситуація 10. Чоловік 47-ми років страждає на рак легень в термінальній стадії. Розповідає, що протягом останніх 2-3-х тижнів помітив зміни в своєму психічному стані: бачить ввечері покійну матір, яка кличе до себе, відчуває запах сиріої землі, гнилого листя, бачить незнайомих людей, які несуть труну. При цьому відчуває страх.

Завдання: Визначте які симптоми психічних розладів у хворого? Чим обумовлений стан хворого?

7. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аршава І.Ф., Корнієнко В.В. Основи неврології та психіатрії. Підручник. Дніпропетровськ: Вид-во «Свідлер», 2016. 423с.
2. Грицюк І.М. Основи психосоматики: методичні матеріали для студентів спеціальності «Практична психологія» Луцьк: Вежа - Друк, 2016. 27с.
3. Губенко І. Я. Основи загальної і медичної психології, психічного здоров'я та міжособового спілкування : підручник для студентів мед. закл. фах. передвищ. та вищ. освіти / І. Я. Губенко, О. С. Карнацька, О. Т. Шевченко. 3-є вид. стер. Київ : Медицина, 2021. 310 с.
4. Закалик Г. М. Основи клінічної психології : навч. посіб. / Г.М.Закалик, О. В. Войцеховська, Н. М. Шувар. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2020. 429 с.
5. Іванова Т.В. Основи медичної психології: конспект лекцій/ укладач Іванова Т.В. Суми: Сумський державний університет, 2022. 275 с.
6. Ільїна Н.М. Клінічна психологія: навчальний посібник. Суми: Університетська книга, 2021. 163 с. 4. Коробіцина М.Б.
7. Корнієнко В.В. Методичні вказівки з вивчення дисципліни «Клінічна психологія», Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутрішніх справ, 2022. 45 с.
8. Кузів О.Є. Методичні вказівки для самостійної роботи з курсу «Клінічна психологія» для студентів спеціальності 053 «Психологія» всіх форм навчання / О.Є. Кузів. Тернопіль: ТНТУ імені Івана Пулюя, 2018. 12 с.
9. Кулеша-Любінець М. М. Клінічна психологія : методичні рекомендації. 2-е вид., змінене і доповнене. Івано-Франківськ: Електронне видання, 2022. 72 с.
10. Ніконенко Ю.П. Клінічна психологія : монографія. Київ: ЦУЛ, 2019. 369с.

11. Пилягіна Г.Я. Медична психологія: в 2-х т. Т. 1. Загальна медична психологія / [Г. Я. Пилягіна, О. О. Хаустова, О. С. Чабан та ін.]; за ред. Г. Я. Пилягіної. Вінниця: Нова Книга, 2020. 288 с.
12. Пилягіна Г.Я. Медична психологія: в 2-х т. Т. 2. Спеціальна медична психологія./ [Г. Я. Пилягіна, О. О. Хаустова, О. С. Чабан та ін.] за ред. Пилягіної Г.Я. Вінниця: Нова Книга, 2020. 496 с.
13. Психологічна діагностика психічних розладів та розладів поведінки у дорослих та відповідні реабілітаційні заходи. Одеса: «Астропринт», 2015. 82с.
14. Савенкова І.І. Клінічна психологія: навч. посібник. Херсон: ООО «Айлант», 2018. 320 с.
15. Серета І. В. Основи психосоматики: навч.-метод. посібник для самостійної роботи студентів з курсу за змішаною формою навчання / І. В. Серета. Миколаїв: Видавець Румянцева Г. В., 2022. 156 с.
16. Спіріна І.Д. Медична психологія: підручник. /за заг. ред. І. Д. Спіріної. Дніпро : ЛІРА, 2022. 300 с.
17. Фалько К.О. Методичні вказівки та контрольні завдання з дисципліни «Клінічна психологія»/Фалько К.О. Харків:НТУ «ХП»,2019.32 с.
18. Федосова Л. Клінічна психологія: навч. посібник. Київ: Видавничий дім «Персонал», 2013. 248 с.
19. Флесснер К.А., П'ячентіні Дж. С. Клінічний посібник із психічних розладів у дітей та підлітків. Львів: Інститут психічного здоров'я УКУ, 2022.
20. Штих І.І. Клінічна психологія: методичні рекомендації до проведення семінарських занять та виконання самостійної роботи для студентів денної та заочної форми навчання спеціальності 053 «Психологія» ОС Бакалавр/ укладач Штих І.І. Мукачєво: МДУ, 2019. 43 с.